O MEŠČANSTVU KOT ZGODOVINSKEM, ETNOLOŠKEM IN POSEBEJ - PSIHOLOŠKEM POJMU

Interdisciplinarna interpretacija

Damjan J. Ovsec

IZVLEČEK

Jedro razprave je posvečeno definicijam meščanstva, razlikam med mestom in vasjo, meščanom in podeželskim človekom, še posebej pa temu, kaj je meščanstvo v psihološkem smislu, kakšne so njegove posebne lastnosti, ki ga ločijo od drugih plasti prebivalcev. O tem govori poglavje o paralelah med psihološko individuacijo in meščanstvom, kar izhaja iz avtorjeve teze, da je meščanstvo edina preverjena realna oblika individuacije.

ABSTRACT

The essence of the discussion is devoted to defining the bourgeoisie, to the differences between towns and villages, town and country people, and especially to the questions what "bourgeoisie" stands for in terms of psychology, and which special features differentiate it from all other social strata. This latter issue is dealt with in the chapter on the parallels between psychological individuation and the bourgeoisie, basing on the authors' thesis that the bourgeoisie is the only real form of individuation ever put to the test.

Mesto je pravzaprav biografija človeškega rodu.
Je objekt narave in subjekt kulture.
Claude Levi-Strauss

Pričujoči članek se skuša spopasti z zelo težko temo, temo, ki je tako komplicirana, da jo je večina avtorjev po svetu (pri nas pa takorekoč vsi) obšla. Obšli so namreč vidik njenih oblik in še posebej - psihološke aspekte. V mislih imamo meščanstvo. Tema je namreč težka iz najmanj treh razlogov. Prvič: meščanstvo je pri nas slabo preučeno, torej se ga tudi zaradi tega še manj zavedamo. Nekaj poizkusov je bilo v preteklosti najprej pri literarnih zgodovinarjih (npr. I. Kolar, Literarni sprehod po delu stare Ljubljane / Jezik in slovstvo, 1956/7, št. 7., Prijatelj, Kidrič itd.), zatem pri (kulturnih) zgodovinarjih, sociologih in še posebej pri etnologih. Raziskave so bile fragmentarne, oziroma so se ukvarjale z določenimi pojavi v okviru meščanskega načina življenja (ne pa tudi mišljenja oziroma meščanske duhovne kulture). V mislih imamo npr. meščansko družabno življenje (v Ljubljani, Celju, Mariboru), življenje meščanov v preteklih stoletjih (v Ljubljani); nekateri so pri svojem raziskovanju uporabili, zapišimo tako, ohlapni okvir meščanstva, da bi v

le-tem skušali orisati npr. bodisi literarno bodisi likovno ali politično življenje določenega obdobja, vendar v teh delih o meščanstvu ne izvemo skoraj ničesar. O meščanstvu so domači avtorji pisali tudi v okviru pravnih vidikov ali vidikov, ki so preko le-tega povezani z raznimi pomembnimi dogodki v naši zgodovini.

Nihče pa se ni ukvarjal s kompleksnejšo definicijo meščanstva (razen z zgodovinskih in pravnih vidikov), njegovim mišljenjem in še posebej z meščansko psiho. Psiholoških študij o meščanstvu ni, čeprav bi meščanstvo lahko temeljito razumeli prav iz tega pomembnega vidika.

Drugič: pri nas kontinuitete meščanstva ni, saj je socialistična revolucija z njim pometla. Meščanstvo je končalo pri nas na samem predpražniku zgodovine. Zato so vse raziskave v zvezi s to problematiko toliko težje.

Po svetu so se raziskovalci bolj ukvarjali s problematiko mest in njihovih prebivalcev kot pa z meščanstvom ali pa so se z meščanstvom ukvarjali kritično. V pričujočem članku ne bom omenjal ne domačih ne tujih avtorjev, ki so se na razne načine ukvarjali s to temo, ker za to ni prostora, pa tudi namen našega članka je drugačen. Naj pa vseeno zapišem, da so se že pred desetletji (npr. v obdobju 1946-1956) razvila vsaj tri sociološka polja raziskovanja meščanskega oziroma mestnega življenja: ekologija mesta, njegova socialna organizacija (ki je imela pred tem vrsto filozofskih obravnav zlasti med Avstrijci, Nemci in Angleži) ter psihologija mestnih prebivalcev, ki pa ima z meščanstvom le posredno zvezo.

S psihologijo meščanstva v kompleksnem pogledu se torej, vsaj kot mi je znano, ni ukvarjal skoraj nihče. Celo C. G. Jung, ki so ga sicer neprestano zanimale posledice v zastoju in razvoju meščanske psihe, se s samim meščanstvom posebej ni ukvarjal.

Iz tega sledi, da sem imel ob pisanju tega članka veliko težav, saj me zanima prav psihološki vidik meščanstva.

Poudarek v članku je na tistem, kar je tipično za meščane in kar jih loči od drugih, namreč nemeščanov, kmečkega življa in proletarcev. Hkrati skušam podati nekaj definicij meščanstva - od zgodovinskih do psiholoških. Zato del članka opisuje meščansko družbo in njen klasičen razvoj. Ker so stvari močno skrajšane, so zaradi tega tudi manj dorečene, kot bi si želeli.

Ker nam v članku ne gre za zgodovinske in sociološke klasifikacije meščanstva, ampak za psihološke, ne opisujem posebej, razen kjer je smiselno neizogibno, ne srednjeveškega meščanstva, ne t.i. starega meščanstva in ne t.i. novega meščanstva, ki izhaja iz postindustrijskega srednjega razreda, seveda zlasti na Zahodu.

Čeprav tudi za nas, ne glede, koliko meščanstva še imamo, oziroma koliko smo ga izgubili, velja, da »nova elita« ni več elita, temveč, kot pravi Scott Lash (glej dalje opombe), »množica, to je del množic«, se s tem v pričujočem sestavku ne bomo ukvarjali. Podobno se ne bomo ukvarjali tudi s t.i. »meščansko dekadenco«, ki je pri nas sploh ni moglo biti, niti ne bomo pisali o »meščanski krizi« kajti tudi o tej pri nas, na slovenskih tleh, ne moremo govoriti, saj do nje sploh ni prišlo.

Pričujoči članek je nastal zaradi 850-letnice prve pisne zaznambe Ljubljane (Laibach) in še bolj zaradi lani spregledane 750-letnice, odkar je Ljubljana postala mesto. To se je zgodilo leta 1243, po nekaterih mnenjih pa celo že prej, kar je še podkrepilo odločitev za pričujoče ukvarjanje z meščanstvom.

Tudi Slovenci smo namreč največjo družbeno diferenciacijo v psihološkem, če že

ne materialnem smislu dosegli z meščanstvom, ne glede na nekatere razvojne posebnosti. Svoj meščanski vrh smo dosegli v tridesetih letih tega stoletja, tik pred drugo svetovno vojno. Ta vrh bi gotovo presegli in nadgradili, če ne bi prišlo do socialistične revolucije. Socializem in komunizem sta, kot je splošno znano, v meščanstvu (buržoaziji) spoznala najhujšega razrednega sovražnika in temu primerno proti njemu tudi zavestno ukrepala. Meščanstvo in t.i. meščanske vrednote (lahko zapišemo tudi: kvalitete), so bile najprej nezaželjene, nato postavljene na stranski tir in sčasoma skoraj docela uničene.

Stare vrednote smo pri nas uničili do te mere, da so skoraj propadle, novih pa (še) nismo ustvarili. Najprej jih nismo smeli, po dolgih desetletjih zatajevanja teh vrednot in pozabljanja nanje pa jih niti ne znamo več ustvariti, tudi če bi hoteli.

Za določene kvalitete ni bilo več institucionalnih (npr. ekonomskih, pravnih) podpor, ki meščanstvo omogočajo. To je seveda specifično za vse t.i. vzhodnoevropske (socialistične) države, vendar z opaznimi razlikami. Največje so razlike med zahodnimi (bivšimi) socialističnimi (katoliškimi) in vzhodnimi (pravoslavnimi) deželami.

Važno je povedati, da je slovenski izraz mesto podobno kot v poljšini in češčini nastal po nemški besedi Stadt (v prvotnem pomenu Statt, Stätte, »kraj«, »mesto«), v drugih slovanskih jezikih pa je nastal iz oznake za utrjen kraj (grad) ali pa pod vplivom madžarskega izraza vár, város. To dokazuje, da so zahodni Slovani in Slovenci spoznali mesto kot novo naselbinsko zvrst v zahodni soseščini, kjer so uporabljali za pojme tudi latinske izraze civitas, municipium in urbs.[1] Za Slovence je to samo še en razlog več, da odpravimo kompleks in se zavemo svojega evropstva.

Modernejši izraz za meščanstvo je buržoazija (burgus, francosko bourg pomeni »grad«, »mesto«). Ta izraz je splošno razširjen po vsem svetu, vendar je sčasoma dobil zlasti v politični rabi slabšalni prizvok, posebno kadar naj bi označeval (velike) kapitaliste. Tudi izraz malomeščanstvo je pejorativna oznaka za različne, nenatančno opredeljene načine mišljenja in življenja.[2]

Za nastanek meščanstva je potreben dolg razvoj. Tak razvoj smo dosegli v določeni meri in obliki tudi Slovenci. Specifičnosti, ki nas ločujejo od drugih evropskih mest, je več. Če se omejimo le na Ljubljano, omenimo znano dejstvo, da ustanovitelji mesta niso bili Slovenci, ampak nemški Speinheimi, da so višje sloje predstavljali tujci, največ Nemci, da je bil dolga stoletja uradni jezik nemščina; v mestu je bilo vedno tudi veliko drugih tujcev (viri omenjajo še Italijane, Francoze, Špance, Angleže, Švede, Dance ...)[3], medtem ko so bili domačini posli, dninarji, gostači, rokodelci, mali trgovci, ki pa so skoraj vsi govorili slovensko. Ta razmerja so se spreminjala iz stoletja v stoletje, včasih tudi v desetletje.

Jasno mora biti, da meščanstvo leta 1243 ni bilo enako meščanstvu kasnejših stoletij, še manj pa tistemu iz recimo leta 1940. Ne glede na nacionalno pripadnost zato dinamika psihološkega razvoja ljubljanskega meščanstva ali pa meščanstva kateregakoli drugega slovenskega mesta zaznamuje velike razlike.

Značilno za meščana v fevdalni dobi je bilo, da je imel osebno svobodo, da je bil

---

1 S. Vilfan, ES 7, Ljubljana 1993, 96. V. Melik, Mesto (civitas) na Slovenskem, ZČ 26, 1972, 299-316. J. Curk, Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem, Maribor 1991.

2 S. Vilfan, n.d., 96.

3 I. Vrhovec, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, Ljubljana 1886, 17. Primerjaj še: D.J. Ovsec, Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 19. st. do 2. svetovne vojne, Ljubljana 1979, 7-20.

upravičen do gospodarskih dejavnosti, ki so bile po pravu pridržane le meščanom (posebej trgovina in obrt), da je bil udeležen pri upravljanju mesta (naselja) in bil deležen raznih oblik kolektivnega varstva, npr. preskrbe na starost v meščanskem špitalu.[4] Seveda pa so imeli meščani tudi svoje dolžnosti. Razlike so bile zlasti med obmorskimi mesti z drugačnim razvojem in zgodovino ter mesti v notranjosti.

Znano je, da velik del prebivalstva mest in trgov ni imel meščanskega položaja (npr. duhovščina, deželnoknežje, deželno in drugo uradništvo s svojim osebjem, služinčad, svobodni dninarji, berači in podložniki, ki so imeli v mestnem obgradju podložna zemljišča, ter Judje).[5]

Pravni predznak meščanstva prve dobe povezan z mestno arhitekturo, ki jo je kot prstan stiskalo mestno obzidje, je meščanski prstan svobode (poroka z mestom, ki ji lahko sledi tudi ločitev, saj je meščan lahko svoje pravice izgubil, poleg tega pa le-te niso bile dedne). Podložnik, ki je v mestu prebil leto dni (včasih le pol leta), ne da bi ga njegov gospod pogrešal ali zahteval njegovo vrnitev, je postal svoboden: Stadtluft macht frei. Mestni zrak osvobaja.[6]

O sprejemu meščana je odločal mestni svet. Praviloma so zahtevali, da mora kandidat imeti meščansko hišo in zagotovljen obstanek (obrt, trgovina). Kljub temu, da meščanska pravica ni bila dedna, so imeli meščanski sinovi prednost za pridobitev pravice pred tujci.[7]

Ljubljana je v 17. st. poznala posebno kategorijo mestnih prebivalcev, t.i. gostače (Inwohner), ki so bili brez svoje hiše, vendar so smeli opravljati meščansko obrt in so se v tem ločevali od nižjih slojev, npr. dninarjev.[8] Niso bili torej meščani, pa tudi najnižji sloj ne. Posebno vlogo je imela, kot je znano, tudi slovesna meščanska prisega.[9]

Pot do meščana in njegova vloga sta se, kot rečeno, s časom zelo spreminjali. Zgodnjesrednjeveška vloga mesta je pravna. Idealno podobo srednjeveškega mesta določata dva pola: združevanje in omejevanje. Tudi to mesto še pozna (antična mesta nas zdaj ne zanimajo) cerkveno središče, bolj v ospredje pa silijo posvetna oblast, prevladujejo trgovinsko-politični in vojaški cilji. Trgovci in rokodelci se povezujejo v cehe. Sodišče varuje pred krivico, mestno obzidje pa pred roparskimi napadi. Gotovo, da je zraka za dihanje komaj dovolj, vendar ta zrak osvobaja.[10]

Kar je prišlo potem, pa je čutiti še danes. Po Evropi (zlasti v Angliji) so mali kmetje začeli trumoma zapuščati podeželje. London npr. je že sredi 19. st. štel dva milijona in pol prebivalcev, več kot katerokoli mesto v zgodovini.[11] Meščanska naselja so se začela v 19. st. po pravnem statutu izenačevati z drugimi. Po marčni revoluciji je prevladala zahteva po enakosti pred zakonom, zato je mesto spremenilo svoj značaj iz pravnega »angela

4 S. Vilfan, n.d., 96.

5 n.d., 96.

6 n.d., 96. Isti: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961. Delo navajam kot celoto za primerjavo. Primerjaj še: I. Žmuc, Ko je bilo meščanstvo privilegij. Katalog, Podobe ljubljanskih meščanov, Ljubljana 1992, 11.

7 S. Vilfan, n.d. 96. A. Svetina, Pogoji za sprejem v meščanstvo in pravni položaj ljubljanskih meščanov od 16. do 18. st. Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega II., Ljubljana 1971, 166-170.

8 S. Vilfan, n.d., 96. A. Svetina, n.d. 170.

9 A. Svetina, n.d., 166.

10 P. Sloterdijk, Zukunft Statd, Zeit Magazin, Hamburg 10.6.1994, 17.

11 n.d., 17.

varuha« v gospodarsko-socialno obliko. Zanj je bila še naprej značilna neagrarna dejavnost.[12]

Tudi sestava mestnih prebivalcev se je popestrila. Pojavili so se (sicer maloštevilni) podjetniki (med njimi nekaj kapitalistov), ob njih so seveda že od prej obstajali trgovci in višje trgovsko osebje, pa posojilodajalci, zakupniki graščin, vedno večjo vlogo pa je dobival sloj (bolj) izobraženih, namreč državni uradniki, tisti v svobodnih poklicih, učitelji.[13] V vseh teh skupinah se je tudi pri nas povečal pritok s podeželja. Meščani so še bolj kot prej vlagali denar v zemljiške rente in celo v kmečka zamljišča ter, kar je bilo značilno zlasti za Kranjsko, v gradove.

Predno preidemo k jedru pričujočega članka in se posvetimo meščanstvu in njegovi psihološki podobi, omenimo še dve stvari: razlikovanje v pojmovanju meščanstva pri nas in na Zahodu ter nekaj definicij o meščanstvu in posebej - mestu.

Znano je, da slovenščina v primerjavi z mnogimi drugimi jeziki (ki izhajajo iz latinskega civis v pomenu rimskega meščana) loči med meščanstvom in državljanstvom. V fevdalni dobi gre pri meščanstvu, kot pravi S. Vilfan, za pravni in socialni pojem.[14] Občinska zakonodaja pa je od leta 1862 dalje urejala domovinstvo kot pripadnost občini enotno za vse občine.[15] Pojem meščanstva je še ohranila v mestih in trgih. V meščanstvo je bil sprejet, kdor je plačal takso. S tem je imel pravico do uživanja storitev tistih meščanskih ustanov in zavodov, ki so bili včasih namenjeni zgolj meščanom.[16] Takso je bilo treba plačevati do razpada Avstro-Ogrske. V kraljevini Jugoslaviji je meščanstvo pomenilo posebno, izjemno vrsto domovinstva, sicer pa ni bilo več posebna pravna kategorija. Ostalo je le še kot gospodarsko-socialna kategorija. V socialistični Jugoslaviji je bilo odpravljeno. Meščanstvo je po svoji slavni zgodovini (v sodobni zahodni Evropi je še vedno najvišji ideal) prišlo na zatožno klop, oziroma so ga čez noč sankcionirali kot pojem in kot kategorijo, z željo, da bi ga ukinili.

Posledice tega so se izkazale za porazne, tako v materialnem kot socialnem in duhovnem življenju npr. prebivalcev Ljubljane. Čeprav lahko to opazi vsak, še posebej seveda tisti, ki gleda na povojno devastacijo z meščanskega zornega kota, uporabljamo nekoliko grobo besedo »porazno« zaradi ugotovitve, da je s tem prenehal, oziroma se močno upočasnil individualizacijski in individuacijski proces.

MESTO - MEŠČANSTVO

Da bi lahko nastalo meščanstvo, so morala najprej nastati mesta. Zahodnoevropsko meščanstvo je nekaj drugega kot vzhodnoevropsko meščanstvo in nekaj povsem drugega kot »meščanstvo« kakega indijskega, kitajskega, japonskega ali afriškega mesta. V pomenu, ki ga ima za nas meščanstvo, smemo videti le tisto razvojno obliko meščanstva, ki je nastajalo in se formiralo v Zahodni in Srednji Evropi. Ostalo so bila zgolj posnemanja.

---

12 S. Vilfan, n.d., 96.

13 n.d., 96.

14 n.d., 97. J. Žontar, Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. st. na dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine, ZČ 10/11, 1956/57, 32-121.

15 S. Vilfan, n.d., 97. Primerjaj: Das Bürgertum in der Habsburgermonarchie I-II, Dunaj 1990, 1992.

16 S. Vilfan, n.d., 97.

Kot pravi znameniti raziskovalec zgodovinskega razvoja mest Lewis Mumford, so bila mesta nekoč simbol sveta.[17] Danes seveda ves svet postaja mesto. A pri tem ne gre več za implozijo moči, ampak za eksplozijo slabosti; ne nastaja oblika, ampak se, nasprotno, sleherna struktura metastatično razbohoti.[18]

Mesto je bilo izhodiščna točka za vse, čemur pravimo civilizacija: pisavo, zakone, znanost, umetnost - vse, kar presega vprašanja golega preživetja, je bilo mestna iznajdba. In ko se golo preživetje neha, se začne individuacija. In tudi če je kakšno mesto v teku zgodovine izgubilo pomen, propadlo, izginilo s prizorišča, kot temu rečemo, se je njegova oblika ohranila vse do novega veka.

Tukaj ne bomo pisali o razvoju mest, ker to ni naša tema. Nekaj misli bomo posvetili le mestni vsebini. Mesto pomeni predvsem moč. Pomeni zbiranje blaga in kapitala. Mesto pa pomeni seveda tudi združevanje ljudi. Plebejcev in patricijev, plemstva in ljudstva, meščanov in proletarcev.[19] Nemški filozof Georg Simmel je v svojem znamenitem delu Velemesto in duhovno življenje to, kako se zaznava mesto, izrazil s temi besedami: »hitro menjavanje podob, ki se močno razlikujejo«.[20]

Mesto odraža odsev življenjskega stila ljudi (t.i. way of life, Lebensweise), zato se le-ta z njim spreminja.[21] Seveda obstajajo velike razlike med mesteci, mesti in velemesti. Največja kritika mestnega načina življenja leti kajpak na velemesta, ne samo danes, ko je o tem ogromno literature, ampak tudi v obdobjih, ki so že za nami. Friedrich Nietzsche nekje pravi o tem tole: »Tu velike ideje kuhajo živce, tu strohni vse čustvo ... Drug drugega gonijo, pa ne vedo kam, drug drugega razburjajo, pa ne vedo zakaj. Pljuni na veliko mesto ...«.

Kurt Pinthus je leta 1925 v Berliner Illustrierten napisal, »da morajo biti živci prebivalca velemesta utrjeni proti najhujšim udarcem kot mišice kakega boksarja, kajti tam vladajo nehkratnost v nepredirnem, anonimnost, gneča, tempo, brezobzirnost, senzacija, preobilje in beda«. Vendar kritika velemest v bistvu obstaja, odkar so velemesta nastala.

V tem smislu bi seveda lahko naštevali v nedogled, vendar to ni namen pričujočega razmišljanja. Nekaj primerov smo zapisali zgolj za ilustracijo, ker bomo kasneje obravnavali »mestne frustracije« s psihološke plati. Travmatičnosti, ki jim je meščan izpostavljen, namreč sploh ne gre jemati za slabe. Nasprotno: le-te nasploh vzpostavljajo meščana in mu, kot bomo videli, dajejo kreativno psihično dinamiko.

A naj na koncu tega podpoglavja dodam še misel, ki sem jo napisal pred skoraj desetimi leti: Mesto je (tudi) skozi forme akumuliran kolektivni spomin.[22]

Ljubljana je bila že v srednjem veku najvažnejše kulturno središče in je vplivala tudi na širši teritorij svojega zaledja.[23]

Meščanstvo je bilo tudi pri nas poseben priviligiran družbeno-socialni sloj mestnega

17 L. Mumford, Mesto v zgodovini I-II, Ljubljana 1969. Tu: Knjiga I, 223-232.

18 P. Sloterdijk, n.d., 15.

19 n.d., 15.

20 G. Simmel, Die Grossstadt und das Geistleben, Dresden 1903. Celotna knjiga za primerjavo.

21 D.J. Ovsec, Pomen mestnega prostora v Ljubljani nekdaj in danes, Zbornik (Posvetovanje psihologov Slovenije v Portorožu l. 1979), Ljubljana 1980, 171.

22 n.d., 171-175.

23 D.J. Ovsec, Uvod v ponatis knjige Josipa Mala, Stara Ljubljana in njeni ljudje. Tipkopis, 17 strani.

prebivalstva. Nastajati je začelo z nastankom mest in se potem na specifičen način razvijalo.[24] Prvi, ki je obširno pisal o ljubljanskem meščanstvu, je bil I. Vrhovec[25], ki je v svojem delu med drugim obravnaval tudi pogoje za sprejem v meščanstvo in naštel tudi nekatere pravice in dolžnosti ljubljanskih meščanov.[26] To snov je potem sistematično obdelal A. Svetina.[27] S. Vilfan je opredelil meščanstvo za vodilno plast prebivalstva v mestih in trgih ter obravnaval njen položaj. Meščanstvo po njegovem označujejo določene poklicne dejavnosti, premoženjska sestava, miselnost in način življenja.[28] Isti avtor pravi, da so poklicna dejavnost, gosta naseljenost in druge okoliščine vplivale, da se je meščanstvo tudi po načinu življenja ločevalo od plemstva, revnejših mestnih prebivalcev in seveda od kmetov. To se je sprva kazalo v večji pismenosti, posebej pa je bilo to vidno v oblačenju.[29]

Bogato meščanstvo se je skušalo izenačevati s plemstvom, čim so se ob prehodu iz srednjega v novi vek začele rahljati meje med družbenimi skupinami. To se je kazalo v naslednjem: noši, zabavi, obnašanju, komuniciranju, odnosu do umetnosti, literaturi, želji po večji izobrazbi itd. To izenačevanje so skušali preprečiti s policijskimi redi, ki so v 16. st. izhajali za skupine dežel, v 17. st. pa za manjša območja, vendar se vse skupaj ni obneslo. Na drugi strani je postajal vpliv meščanske kulture čedalje močnejši in se je širil na podeželje. V 18. st. se je nadaljevalo prenašanje vrhunskih kulturnih dejavnosti iz samostanov, gradov in plemiških dvorcev tudi v meščanske kroge[30], tako da je bila nastajajoča socialna kultura v dobršnem, celo največjem delu, kot pravi S. Vrišer, meščanska. Znano je, da je ta način življenja po francoski revoluciji zlasti v 1. polovici 19. st. začel odločati pri oblikovanju kulturnih vzorcev, standardov.[31] Tipičen meščanski slog je bil npr. bidermajer. Kasneje je začelo posnemati meščane celo plemstvo, kar se je odražalo predvsem v njihovi materialni kulturi, vendar je plemstvo še ohranilo nekaj svoje identitete.

Med vojnama je postala meščanska kultura splošni ideal, ki se mu je začela pospešeno prilagajati tudi kmečka kultura.[32]

Omenjeno seveda označuje le določene poglede na meščanstvo, pri čemer sem upošteval samo najvidnejše avtorje, ki so se spoprijemali z razvojno problematiko meščanstva. Poleg zgodovine in kulturne zgodovine so se z meščanstvom ukvarjali še: (urbana) etnologija, katere opus sploh ni nezanemarljiv, sociologija, umetnostna zgodovina, fragmentarno psihologija (prebivalstvo, vendar ne meščanstvo), literatura,

---

24 F. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, Ljubljana 1929. Isti: K predzgodovini mest in meščanstva na staro karantanskih tleh, ZČ 6/7, 1953.

25 I. Vrhovec, n.d.

26 n.d., 8.

27 A. Svetina, n.d., 155-208.

28 S. Vilfan, ES 7, Ljubljana 1993, 96. Primerjaj tudi: S. Vilfan, Pravna zgodovina ... ter delo Tipologija srednjovjekovnih gradova Slovenije i etnička struktura njihovog stanovništva, Jugoslovenski istorijski časopis, 1975, št. 1/2.

29 A. Baš, Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času, Ljubljana 1987, 144-162. Primerjaj tudi delo istega avtorja v celoti: Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. st., Ljubljana 1992. S. Vilfan ES 7, Ljubljana 1993, 97.

30 n.d., 96.

31 n.d., 96.

32 n.d., 96.

memoarski spisi, na drugi strani pa so problematiko mesta obravnavali tudi geografi, demografi, socialisti-utopisti, filozofi in še kdo.[33]

RAZLIKA MED MESTOM IN VASJO

Življenje v mestu je življenje v veliki skupini ljudi, ki so si med seboj zelo različni. Razlikujejo se po izobrazbi, svetovnem nazoru, statusu oziroma socialni strukturi, delu, ki ga opravljajo, kulturnem nivoju in podobnem, ter celo v nacionalni pripadnosti. Zato življenje v mestu zahteva posebno obnašanje. V vasi, na drugi strani, gre tudi za skupino ljudi, ki pa so temeljno manj diferencirani od mestnega prebivalstva oziroma, posebej, od meščanov. Le-ti se lahko preselijo v mesto in tam živijo dlje časa (postanejo prebivalci

določenega mesta), vendar zato še niso meščani.

Na vasi obstaja vaška solidarnost, sosedski odnosi, pomoč in drugo, vendar vas ali vaška skupina eksistira na emocionalno intuitivnem principu, kar pomeni, da je njeno »delovanje« vezano veliko bolj na podzavest kot na zavest. To se pravi, da cela vas diha sinhrono. Vsa vas vzgaja. Vas vzgaja vsakega svojega otroka, in sicer ga vzgaja za kolektiv, za to (določeno) vas.[34]

Zato ima človek, ki napravi v vasi hudo napako, prekršek, velike težave, saj ga vas izloči ali vsaj hoče izločiti. Ljudje s takim človekom enostavno prenehajo komunicirati, izogibajo se ga, nočejo mu pomagati, izolirajo ga. Nekaj podobnega se zgodi, če posameznik zapusti vas. Čim se to zgodi, ga njegova vas ne sprejema več. Vas opravi tisti enostavni, primitivni ritual zapuščanja posameznika, ko on odide, namreč zares odide. Tudi če se vrne, je to zanj usodno.[35] V novejših in najnovejših časih se je sicer tudi to spremenilo (vas ni več prava vas, vaščani so postali proletarci ali polproletarci ali kaj drugega »mešanega«, tako kot tudi v mestu skoraj ni več pravih meščanov). Kljub temu pa psihološki mehanizmi v vasi, kjer veljajo kolektivne norme, delujejo tako, da te vas, če jo zapustiš, v psihološkem smislu ne sprejema več enako kot prej. »Pobegli« človek se je zanje do te mere odtujil, torej individualiziral, da ga kolektiv vaščanov zavrača. Tu velja načelo vsi za enega, eden za vse. Tak je tip arhaične vasi.

V mestu pa je seveda življenje intenzivnejše. Če uporabimo prispodobo, potem lahko rečemo, da je na »kvadratni meter« več živahnosti; in ponovno poudarjamo - ob upoštevanju individualnosti. Zaradi tega je mesto bolj bojevito.

V preteklosti vem, da so bili prišleki iz vasi, podeželani, ali vsaj večina med njimi, nevoščljivi »tem mestnim«. Bili so bolj »brihtni« od njih. To pomeni, da so imeli boljšo štartno osnovo, širšo izobrazbo, domače knjižnice (pa ne zgolj elita), boljše so bili oblečeni, lepše so se obnašali, lažje so živeli. Po predavanjih so šli v neko individuacijo[36], podeželani pa bogve kam, recimo k sorodnikom, v podnajemniško sobico ali v »luknjo« študentskega doma. Marsikateri podeželan se tako najbrž počuti še danes.

---

33 A. Todorović, Uvod u sociologiju grada, Beograd 1965.

34 Iz razgovora z dr. J. Magdičem, marca 1994. Dr. Magdič je zdravnik psihijater, ki je začel s psihiatrijo v Ljubljani pri prof. dr. Bergantu (kateri je zastopal neoanalitično šolo Schultz-Hencke-ja), nadaljeval v Zagrebu v Freudovi šoli, potem pa šel kot prvi in edini Slovenec doslej na Jungov inštitut v Zürich, kjer je po štiriletnem študiju diplomiral leta 1976. Doktoriral je v Tübingenu.

35 Dr. J. Magdič opisuje lastne izkušnje iz vasi Lipa v Prekmurju.

36 Iz razgovora z dr. J. Magdičem.

Na drugi strani pa drži to, da na vasi ni težko uspeti, medtem ko je v mestu velika konkurenca duhov. Ne samo, da potekajo individuacijski procesi vsakega posameznika, ampak se mora le-ta izpostaviti konkurenci, ne glede na to, ali gre za intelektualno, ekonomsko, obnašanjsko itd. Pred 2000 leti je že Cezar pravilno dejal, da je biti bolje prvi na vasi kot drugi v mestu.

MEŠČANSKI NARCIZEM, NERVOZA IN TRPLJENJE

Iz izkušnje vem, da mnogi podeželani, ki pridejo v mesto bodisi študirat bodisi za stalno živet, delajo meščanom krivico. Nekateri razlike v t.i. »štartnih osnovah« v življenju med kmetom ali podeželanom in meščanom ne morejo preboleti vse življenje. V resnici pa pozabljajo, da imajo meščani mnogo večje psihične travme od podeželanov, le da znajo to, dokler se vsaj da, dobro asimilirati, pa tudi prikrivati. Po drugi strani pa drži, da so meščanski narcizem, nervoza in trpljenje potrebne psihične lastnosti, saj brez njih meščana sploh ne bi bilo. Meščanski narcizem namreč da dinamiko, meščanska nevrotika je potrebna, ker dela človeka kreativnega, meščansko trpljenje pa povzroči diferenciacijo.[37]

Najprej povejmo, kaj mislimo, ko rečemo narcizem. V klasičnem smislu je to, kot vemo, zaljubljenost vase. To pomeni dati nekaj nase, vendar ne samo v zunanjem smislu (ugled, nastop, prezentacija itd.), ampak tudi v čisto intrapsihičnem, to se pravi na ravni notranjega razvoja, ki seveda spet vodi k temu, da nekaj pomeniš. Mesto torej rojeva individuume, intelekte; mesto rojeva duhove. Zato so morali vsi veliki duhovi, kar jih je rodilo podeželje (pri nas ali kje drugje), najprej priti v mesto, se tam šolati in podobno. Mestna koncentracija intelekta, različnih umov, hkrati pa konkurenca teh umov človeka naredijo nevrotičnega. Na vasi človek nima vzroka biti nevrotičen, tam si namreč »tisti kralj na Betajnovi«, izven urbanih pritiskov.

Seveda pa so se tako ljubljanski kot drugi slovenski meščani ter podeželani v določenem obdobju, ko pri nas ni bilo univerze, šolali večinoma na Dunaju ali v drugih evropskih mestih, kar kaže, da Ljubljana ni bila čisto pravo mesto, ampak mesto s pomanjkljivostmi, tako da smo imeli, če se smemo tako izraziti, tudi »meščane s pomanjkljivostmi«. Vsekakor je prihajala do izraza ljubljanska provincialnost. Seveda je o tem mogoče razpravljati z različnih zornih kotov, a ne pozabimo na tisto ljudsko pesem, ki pravi »Ljubljanca, dolga vas«.[38]

Meščanstvu je dala pečat francoska revolucija, ne glede na meščansko barvo. Francoska revolucija, v kateri so se dvignili zoper nasprotni tabor proletarci, je bila v resnici zmaga meščanske mentalitete in s tem liberalizma. Čar mestnega življenja je, da se na eni strani podrediš normam medsebojnega komuniciranja, na drugi strani pa smeš

---

37 Z dr. J. Magdičem sva imela, glede na to, da konkretno o psihologiji meščanstva ne obstaja nobena literatura (v globalnem smislu) številne pogovore o meščanski, kmečki in slovenski psihi na splošno. V teh pogovorih, ki so potekali od leta 1991 naprej, sva se omenjene problematike lotevala na etnološki, psihološki in tudi politični način (dr. J. Magdič je član državnega sveta). Iz doslej znanih etnoloških in še posebej psiholoških dognanj, je možno meščansko psiho, vsaj v globalnem smislu, povsem zadovoljivo interpretirati. Dr. Magdič ni le psihiater, ampak obvlada Jungovo psihoanalitično šolo; je psihoanalitik; s pomočjo psihoanalize bi lahko končno ugotovili, kakšen je slovenski arhetip, kolektivno in individualno nezavedno itd. Vse to bi bilo neprecenljive vrednosti tudi za, npr. etnologijo.

38 Dne 16.4.1994 smo ustanovili v gostilni pri S. Kirnu v Podpeči Slovenski inštitut. Vse popoldne smo potem posvetili temam iz psihologije meščanstva. Marsikaj iz teh debat sem uporabil v pričujočem poglavju.

biti individualen. Seveda pa je meščanstvo zainteresirano, da se ustvari država, pravni in vsakršni red in z njim norme liberalnodemokratičnega funkcioniranja, ker ravno omenjena nervoza, nevrotika, ki jo oblikuje množica ljudi na »kvadratni meter« neprestano sili ljudi, da si ustvarijo natančno določene norme medsebojnega komuniciranja. Vendar so te norme liberalne. Meščanske norme so bile, kar je posebej pomembno v psihološkem smislu, vedno liberalne.

Meščani predstavljajo smetano; tako so jo nekoč predstavljali tudi pri nas. Elita je narekovala način življenja. Proletarci, tudi tisti, ki so »delali« francosko revolucijo, kajpak niso meščani. V francoski revoluciji so bili prevarani, vendar, lahko bi zapisali, ne namerno. Prevarani so bili enostavno po načelih zakonitosti zgodovinskega razvoja. Pri proletarcih je osnovni problem inferiornost. Inferiorni so bili tudi kasneje, saj poznamo izkušnje iz oktobrske revolucije itd.

V Ljubljani je pravih meščanov zelo malo. Po vojni so mnoge pobili, pozaprli, mnogi so se izselili, druge so razlastili, tako da so na neki način »psihično bankrotirali«. Nekateri so šli v partijo in s tem (nekateri tudi nehote) izdali meščansko tradicijo, z njo pa predvsem smisel meščanske etike, ki pomeni pač individualizem in liberalizem. Tudi tisto meščansko jedro (z opozicijskimi ali na videz nevtralnimi intelektualci), ki je še ostalo, je bilo prešibko, da bi preneslo naval s podeželja, vse pa je bilo začinjeno s političnim totalitarizmom in kulturnim barbarizmom. Pravi ljubljanski meščani, tisti s privatno lastnino ali pa z aristokratskimi manirami, so seveda nad prihajajočim socializmom molče obupavali. Nekega njihovega obdobja je bilo nepreklicno konec. Nekaj kar je z muko nastajalo stoletja, se je razbilo v petih letih, da bi potem v naslednjih desetletjih skoraj izpuhtelo v zrak (pra)zgodovine, skratka pozabe. To je pač civilizacijski barbarizem.

Zapisano noče biti nekakšen pamflet, jalov post festum ali memento mori o meščanstvu, vendar iz svoje rodovne zgodovine in preučevanja (ljubljanskega) meščanstva vem, da je bila resnica o tem, kaj se je dogajalo z meščani po 2. vojni mnogo hujša od tega, kar smo bežno nakazali. Na drugi strani pa je nastal pravi debakel v meščanskih psihah, ki so se individualizirane in diferencirane morale enostavno potuhniti v novem, zanje docela sovražnem okolju, za katerega so postale nepotrebne in s tem kreativno mrtve, poleg tega pa napolnjene s fatalnimi občutki krivde, ne da bi bile za kaj krive.

Negativna selekcija je z meščanstvom elegantno pometla, obdržale so se v glavnem le tako imenovane »meščanske dvoživke«, »talenti«, ki jih ne povozi nobeno obdobje. Vendar le-ti niso bili ob lastnino, ker je niso imeli. Ti so si lastnino nakopičili šele v socializmu. Psihičnih in materialnih posledic, ki jih je povzročila pri nas devastacija meščanstva, se še danes ogromno ljudi (nemeščanov seveda) sploh ne zaveda. Ne zavedajo se, kaj se je z meščanstvom v resnici zgodilo in ne zavedajo se posledic, ki so zaradi tega doletele Ljubljano in druga naša mesta, enako kot se ne zavedajo, kakšne posledice ima to za zdajšnji in bodoči razvoj naše mlade države. Težave z Evropo imamo namreč zaradi uničenega meščanstva. Evropi psihično nismo kos, zato pa ji nismo kos tudi po obnašanju, ne po prezentiranem znanju, ne po demokraciji. Seveda je za to kriva tudi večdesetletna balkanizacija Slovenije.

Govoriti, kaj šele pisati o meščanstvu, je še dandanašnji težko, ker je prejšnjemu sistemu uspelo očrniti meščanstvo in takoimenovano »buržoazijo«, ki je v Ljubljani pravzaprav sploh ni bilo. Očrniti do te mere, da pomeni »meščanstvo« še vedno nekaj pokvarjenega, izrojenega, zatiralskega, nemoralnega in seveda reakcionarnega. Meščan je postal nekakšen pavliha. To so same nepreverjene neumnosti, ki seveda nimajo s

psihologijo meščanskega življenja ničesar skupnega. To je vrednotenje z lumpenproletarskimi merami. A če izpustimo psihične posledice, ki jih nočejo videti celo nekateri raziskovalci, potem je treba zapisati vsaj to, da je te posledice mogoče videti povsod, ne da bi bil za to potreben poseben dar opazovanja.

Ob padcu vrste civilizacijskih vrednot je kot mesto obubožala tudi Ljubljana, zaznamovana od leta 1945 naprej s stihijskim razvojem, ki so ga vodili nestrokovnjaki, z neverjetnimi napakami v urbanizmu, da ne govorimo o izgledu fasad, javnih površin, izložb, detajlov itd. Mesto, še bolj predmestja, so postala nerazpoznavna.

Čeprav menimo, da gre na bolje in da je Ljubljana od osamosvojitve napravila v razvoju in raznih izboljšavah vsaj toliko kot prej v desetih letih, se moramo strinjati z besedami univerzitetnega profesorja Janeza Koželja na Fakulteti za arhitekturo, ki je nedavno med drugimi obtožbami kritično izjavil, da je »Mesto (Ljubljana) neustvarjalno, konzervativno, kjer niti eden od konceptov v zadnjih letih ni bil docela izpeljan«.[39]

Končna posledica tega je dejstvo, da je danes vse videti tako agresivno, konfekcijsko in neartikulirano. Če to primerjamo s kakšnim Parizom, kjer so postali plemiči meščani, postane ob dejstvu, da so pri nas (čeprav precej kasneje) postali »meščani« (kot bi dejal Bojan Štih) lumpenproletarci, to res groteskno. Pri tem ni važno, kakšen odnos so imela takrat, ko se je ljubljansko meščanstvo šele razvijalo (mislimo pač na konec 19. in začetek 20. stoletja) zaradi sprememb v Evropi nekatera pomembna mesta. V t.i. modernizmu se je namreč na Dunaju izkristaliziral odnos meščanstva do aristokracije (ki je bila tam močno zastopana), v Parizu je bil bistvenega pomena odnos do malomeščanstva, v Berlinu pa odnos do države.[40]

Da nas ne bi preveč zaneslo, se vrnimo nazaj k nekaterim prishološkim vidikom meščanstva. Če hočemo nadaljevati, moramo zapisati, da se plemstvo, meščanstvo in kmetstvo ločijo v treh aspektih. Smisel evropskega plemiča je bilo klerikalstvo, smisel meščana, kot smo zapisali, liberalizem, smisel kmetstva pa konzervativizem in tradicionalizem. Plemstvo je namreč »poganstvo« živelo na skrivaj, javno pa podpiralo Cerkev in se trudilo priznavati cerkvene norme in njene ustanove. S Cerkvijo so bili plemiči življenjsko in statusno povezani in Cerkev je to zaupanje vračala. Meščanstva pa Cerkev ni mogla nadzorovati v tolikšni meri (kaj šele v tolikšni, kot je lahko nadzorovala kmečko prebivalstvo). Meščanski liberalizem je bil kot temeljna meščanska vrednota premočan. Meščanstvo je »poganstvo« priznavalo in ga javno živelo. Dekle, ki je prišlo z vasi, so meščani (to podajam kot metaforo, v premislek) morali najprej moralno omajati, ker ni spadala v liberalni dinamizem. Jasno je, da gre tu za princip očeta, padrona. Papa, ki je tipičen za meščanstvo in zanj funkcionalen. Na vasi vlada materinski princip.

In kaj reče kmet za mesto? V mestu je sama »kurbarija«. Tako si predstavlja mesto nekdo, ki živi npr. v Bohinjski Bistrici. (O tem, recimo, veliko piše Maurice Mességué). Jasno je, da je prav diferenca v dovoljevanju manifestacije duha tisto, kar, psihološko gledano, iritira primitivca, preprosteža. In ga hkrati telesno draži.

Meščan, ki je sinteza meščanstva in poganstva, gre mirno mimo teh stvari. To se zdi v mestu samo po sebi umevno. Zato se strinjam z mislijo, da je meščan človek večne

39 J. Koželj, Kreftova srečanja v hotelu Lev, maj 1994.

40 Scott Lash, Sociologija postmodernizma, Ljubljana 1993. Poglavje modernizem in meščanska identiteta: Pariz, Dunaj, Berlin, 201-235.

renesanse.[41] Tudi v teh stvareh prihaja na dan znameniti meščanski individualizem. Meščan se zapre v svoje stanovanje, v svojo vilo, variante komuniciranja z drugimi so jasne. Na obiske se je prihajalo z vabili, s posetnicami, pismeno najavljeno. Zdaj je to zamenjal telefon. Obiskovalec se mora najaviti telefonsko. Tu gre za spoštovanje zasebnosti, za negovanje posameznika. Hkrati pa meščan izvaja kolektivno kulturo, kolektivno ekonomijo, kolektivno politiko ...

ŠE O MEŠČANSKI NERVOZI

Zapisali smo, da meščanski narcizem pogojuje dinamiko. Narcizem in kreativnost sta namreč kot brat in sestra.[42] Iz tega se poraja dinamika. Tu nastajajo vse zamisli, ideje. Slovenija bi se zastonj osamosvajala na podeželju. Mesto je namreč tisto, ki »proizvaja« revolucijo, ki ustvarja države. Torej je nujno, da ima narod meščanstvo. Narod, ki meščanstva nima, bodisi propada bodisi mu gre zelo slabo. Slovenci tu nismo izjema, kar je zlahka opaziti. Vendar neko meščansko tradicijo imamo. Mnogo huje je npr. z Rusijo. Ruski narod se ne more dvigniti, ker nima meščanstva. Ogromna prostranstva (poleg nemeščanov v mestih) tam močno zavirajo razvoj. Razmerje podeželje - mesto je neugodno za mesto. Šibko mesto podeželje požre. Kmetstvo je podpora, vendar tudi huda ovira za mesto in meščanstvo.

Meščanska nervoza je pravzaprav to, da se moraš neprestano kazati, pojavljati. Vedno, karkoli človeku že pride na pot, ga prisili, da se mora manifestirati v ekstraverziji. Manifestacija lastne persone (osebe) je za meščana zelo pomembna. Gre za prikazovanje lastne forme. Nevrotičnost izvira iz tega, da se moraš vedno truditi, da imponiraš. Čeprav nekega človeka ne pozdraviš in greš samo mimo, narediš nanj določen vtis. Meščan je velikokrat prisoten v najrazličnejših skupinah ljudi: v službi, v dvigalu, v avtobusu, v vrsti v trgovini, banki, na pošti itd., vendar se z ljudmi ne pogovarja. Z njimi komunicira averbalno.[43] Vedeti moramo, da so tudi averbalne komunikacije izredno intenzivne. Jasno pa je, da so averbalni stiki v mestu neprimerno intenzivnejši kot na vasi, vendar ustvarjajo prav zaradi tega konflikte.

Na (ljubljanski) ulici komuniciramo averbalno s stotinami ljudi, na vasi pa z vsakim verbalno. S tem, da komuniciramo verbalno, se sprostimo. Averbalna komunikacija, kot vemo, ustvarja napetost (spomnimo se na vožnjo z dvigalom z neznanim človekom ali več ljudmi). V mestu seveda ni vljudno ogovoriti vsakega človeka, medtem ko je na vasi to nujno. Videti tisoč ljudi na dan in z njimi ne govoriti, torej ne komunicirati, ustvarja pri človeku nezadovoljstvo s samim seboj. Človek igra vlogo nekakšne »mravlje«, ki ustvarja mehanični prostor za druge, ni pa tukaj ničesar pristnega. V tem je seveda tudi neka prednost, da se v mestni množici enostavno izgubiš, da ti ni treba igrati prijaznosti in podobnega, vendar gre ravno v takem ravnanju za omenjeno nepristnost ali celo hujša stanja, kot so npr. nerazpoloženje, slabo razpoloženje ali celo sovražno razpoloženje do ljudi, da ne omenjamo najrazličnejše vrste depresij, kar je v bistvu posledica večjih ali manjših nevrotičnih stanj (če patološka izvzamemo).

41 Iz okrogle mize v Podpeči. Glej opombo št. 38.

42 Dr. J. Magdič; razgovor v Rakičanu 20. marca 1994.

43 Navedeni razgovor.

V nadaljevanju zapisa o meščanski nevrozi moramo razlikovati med dvema vrstama meščanske nevrotike oziroma nevroze. Poznamo namreč fenomenološki in psihodinamski pojem nevrotika. V mislih imamo prvega, torej fenomenološkega. Psihodinamski tip nevrotike nastaja namreč tudi na vasi. Gre za nevrotika, ki ga obravnavata npr. Freud in Jung. Te vrste nevrotski fenomeni so v mestu izrazitejši. Gre za agresivno, robato vedenje in podobno.[44]

Zapisali smo, da je v mestu potrebno »igrati« prijaznost, v kolikor je ne premoreš sam, in to iz dneva v dan. Lepo obnašanje, vljudnost, bonton, je v bistvu tudi pritajena pristnost. Iz te ekstremne in stalne samokontroliranosti ljudje dekompenzirajo. Če imaš na vasi kavbojke ali kratke hlače, to ni kaj posebnega, to v bistvu nobenega ne moti. V mestu pa moraš biti vedno, kot pravijo meščani, »fidel«, »orəng«, »fit«, »O.K.«, čeprav v okviru liberalističnih formalizmov. Vendar to človeka nekje le stiska, utesnjuje (malo na boljšem so npr. umetniki, ki jim je zgodovinsko dovoljeno več). Zato se gre na dopust na deželo, na vas (naj tu ne moti fenomen morja in mondenih krajev). Kadar se hoče meščan rekreirati, potem ne ostane v mestu, še najmanj pa v »svojem« mestu. Za meščane je rekreacija na podeželju, periferiji, v kakršnemkoli smislu že, saj hoče uiti mestni dinamiki, zahtevam po »budnosti« itd. Mesto je vsekakor tudi verbalizacija demokratične agresivnosti.[45]

Omenjena meščanska oziroma mestna »super aktivnost« pripelje do nečesa negativnega, do nečesa, kar je psihično težko prenašati. V mislih imamo zlagano človečnost, ki je posledica dinamike in prevelike aktivnosti, vsakršno površnost, celo izprijenost. Pristnosti in s tem živosti, psihične živosti, ni nikjer več. To seveda ne drži zgolj za mesto, vendar pride v mestu to precej bolj do izraza, postane vidno, otipljivo. Dr. Magdič opaža to pri duševnih bolnikih (ukvarja se namreč pretežno s kmečkimi pacijenti). Le-ti na vasi niso bili nikoli v bolnici za duševne bolezni, ker vas take reči ureja nekako sama po sebi. Móten človek gre v naravo, v gozd, na njivo in ne išče tistih kontaktov na »kvadratni meter«, kot se dogaja v mestu. Na ta način se vaščan umiri, nekoliko očisti.

V mestu je to kajpak popolnoma drugače. Človek z drugačnim, izstopajočim vedenjem se v mestu interpretira na poseben način. Glede na ostale ljudi je »ekstra«. Ne glede na to, da so v mestu vedenjske norme tolerantnejše (to velja še posebej za velemesta), morajo ljudje zaradi pojava psihičnih motenj iskati psihiatrično pomoč, ker v stanju, v kakršnem so, ne morejo biti pridobitno sposobni, niti poklicno ustvarjalni. Seveda pa to ne pomeni, da je v mestu več duševnih bolezni, kot jih je na vasi. To enostavno ni res. V mestu duševne bolezni pač hitreje pridejo do izraza; se mnogo opazneje manifestirajo, saj smo zapisali, da se moraš tu venomer kazati, pojavljati. Mesto ima do človeka izrazito ambivalentne zahteve.

Zaradi tega zahteva mesto izdiferencirano čustvovalno funkcijo. Podeželani so (vsaj pred desetletji, vendar si upam trditi, da v precejšnji meri še danes) zavidali meščanom ali svojim kolegom v mestu (npr. dijakom, študentom) to zdiferencirano čustvovalno funkcijo, »emocionalno-vedenjske igre«, ki so jih lahko interpretirali zgolj s sintagmami prijeten-neprijeten, dober-slab, čeprav je šlo v resnici še za vse kaj drugega.

Ta meščanska nervoza se kaže kot nekaj kompliciranega, zelo zapletenega in za tako so jo imeli v mestu tudi mnogi prišleki. Nervoza meščana pač inhibira, vendar je po

44 Isto.

45 Glej opombo št. 38.

drugi strani nujno potrebna. Iz tega raste, kot rečeno, duhovna konkurenca. Na deželi namreč nikogar ne zanima, kdo bo rektor univerze.

Nervoza je v meščana vedno vkalkulirana, na to je treba računati. Hkrati je ta nervoza tisto, kar človeka s podeželja moti. Podeželan, da ne zapišemo kmet, rabi veliko časa, da začne meščana razumevati. Zato je vse to zanj napor, nekaj odvečnega.

Popolnoma drugače pa je, če gre meščan na podeželje, na vas. Takrat se kar stopi, če naleti na kakšno vaško mamico, ki ga »klasično vestalsko« obdela. Meščan to rabi. On se mora spočiti v materinskem kompleksu. Zapisali smo že, da vlada na deželi princip matere, v mestu pa princip očeta, saj predstavlja meščanstvo konkurenco. Ne smemo se pustiti konkurenci, je zahteva meščanskega patriarhalnega gesla: če imajo eni veliko, bomo mi imeli še več. Zanimivo je primerjati to z Judi, ki imajo najstarejšo meščansko tradicijo na tem koncu sveta, očetovsko dominanco, hkrati pa ravno zaradi meščanskosti skozi tisočletja »streniran« in razvit intelekt. Meščanska tradicija jim je omogočila, da so intelekt dodatno razvijali. Hkrati pa je ta tradicija omogočala, da se je vsaj en član družine lahko posvetil študiju, ki ga zahteva umetniški poklic ali pa da je tak neprofiten poklic opravljal, medtem ko so ga ostali ves čas s ponosom gmotno podpirali.

Meščanov kompleks je naslednji: nikoli ne biti dovolj dober v očeh drugih. To nemeščani oziroma podeželani zelo težko razumejo.[46]

MEŠČANSKO TRPLJENJE IN DIFERENCIACIJA

Psihološko je to zelo jasno in logično. V mestu traja trpljenje posameznika tako dolgo, dokler ne prizna lastnega individuuma, skratka individuacije in dokler ne prizna pravice tudi drugim, da smejo biti individuirani. To traja desetletja. Na neki način pa celo vrsto generacij, če seveda hoče ostati v mestu in biti meščan. V oddaji londonskega BBC, ki je bila posvečena zgodovini Danske (predvajano v Ljubljani junija 1994), s katero se glede na velikost in število prebivalcev vsaj delno lahko primerjamo, so poznavalci omenili vsaj dve dejstvi, ki bi lahko zanimali tudi nas Slovence. Prvo je bila ugotovitev, da je na Danskem najznačilnejša negativna lastnost zavist, druga pa, da kljub temu, da večina prebivalstva živi tam v mestih (vsaj tri ali štiri generacije), še vedno v kotičku zavesti sanjajo o svojem »domu«, ki je seveda nekje na deželi.

Kako dajo omenjene izjave misliti šele nam. Na eni strani se lahko v Ljubljani pohvalimo vsaj s sedemstopetdesetletnimi meščanskimi pravicami in določeno obliko meščanstva (ne glede na tujce, pripadnike raznih evropskih narodov, ki so bili tu skoraj do zadnjega prisotni), na drugi strani pa skoraj noben Ljubljančan oziroma Slovenec ni zelo oddaljen od kmečkega življenja, da ne govorimo o tem, da so še v tem stoletju obstajali v mestu konji in druga živina, vozovi, hlevi, gnoj, dvorišča in kar spada zraven, pa polja in vrtički. Vendar pa je imela Ljubljana s svojimi številnimi inštitucijami v tridesetih letih 19. st. tudi evropski aspekt. Manjša evropska mesta (razen mediteranskih) namreč tudi niso bila kakšni biseri. Cankar seveda ni mogel drugače, kot da je nekje v zvezi s svojim očetom zapisal »Mi vsi smo otroci bankroterjev«. Znani pisatelj Andrej Hieng, sam iz meščanske družine, pravi: »Tam, kjer stanujem, spomladi smrdi gnoj skozi okno«[47], (kar

46 Glej opombo št. 38.

47 A. Hieng, Intervju, Razgledi 7 (1014), 1.4.1994, 6. Naslov int.: »Jaz temu pravim, da angel suflira«.

bi lahko imeli tudi za tipično ljubljansko posebnost, kot sta npr. že močno okrnjena Trnovo in Krakovo). Hieng pa pove tudi to, »da v resnici ne bi mogel iz kmečkega ali proletarskega življenja izvleči kaj zanimivega«[48], vendar, kot je razumeti, ne le zato, ker meščansko življenje najbolje pozna, ampak zato, ker je ta svet najbolj zdiferenciran in individualiziran. »Meščanstvo je tako kot vsi drugi vodilni razredi v zgodovini obteženo z mnogimi grehi in mnogimi sijajnimi lastnostmi. Samo če pomislite, kaj vse je dalo 19. stoletje! Balzacov opus, Dostojevskega, Wagnerjev opus in tako dalje, če ostajam samo pri umetnosti in sploh ne govorim o nastanku - kar je posledica francoske revolucije - človečanskih pravic, ki so se počasi uveljavile. Že to je dovolj za zmagoslavno in pomembno obdobje človeške zgodovine. Po mojem mnenju je značilno to, da je meščanska družba forsirala velike tvorbe. Cikle. Iz naivne vere v bodočnost! ...«[49]

PARALELE MED PSIHOLOŠKO INDIVIDUACIJO IN MEŠČANSTVOM

Meščanstvo zaznamujejo trije »i-ji«:

individum, individualizem in individuacija. Vsi trije pojmi obstajajo v mestu. Najvažnejša definicija meščanstva v psihološkem smislu je naslednja: meščanstvo je edina preverjena realna oblika individuacije.[50] Meščanstvo je najbolj ustrezna družbena kategorija, ureditev, ki omogoča, da se človek lahko prisili za psihološki razvojni proces, ki mu z Jungovim izrazom rečemo individuacija. Mesto je torej ustrezen »biotop« za realizacijo individuacije.

Mesto je prostor, kjer se odvija izmenjava materialnih in duhovnih dobrin. Mesto je konkurenca duhov. In v okviru tega potekajo individuacijski procesi posameznikov. Pri vsem tem gre za spoštovanje individuuma, seveda s konflikti, kar je nujno, vendar je osnovna tendenca individualizem. K temu se bomo še vrnili. Oglejmo si sedaj, vsaj v obrisih, kaj je individuacija.

Individuacija pomeni samo psihološki razvojni proces, ki izpolnjuje dane individualne opredelitve; drugače povedano; iz človeka naredi prav tega določenega posameznika, kakršen pač je.[51] Meščanstvo z vsemi svojimi težnjami, cilji, posledicami akcij in interakcij naredi takega posameznika, kakršen pač je. Vplivi mesta so ogromni: arhitektura, ceste, ulice, šole, univerza, cerkev, industrija, trgovina, obrtniki... O vplivih umetnikov in znanstvenikov menda ni treba razpravljati. Mesto dá torej vsakemu neizbrisen pečat. Industrializacija to sicer izpodjeda, socializem je pri nas to izpodjedel skoraj docela, ampak možnosti se še iščejo. Jasno je, da so tu tudi zgube, »luzerji«, ki bi radi »igrali meščane«, vendar ti pač ostanejo individualni egoisti. Sicer pa meščan s svojim bistvom in ravnanjem služi kolektivu - meščanstvu. Če pa ne, če preveč sledi svobodi, kliče po antitezi in na obzorju se pojavi neki neliberalizem, da bi vzpostavil red. Nastopi lahko fašizem, diktatura te ali one vrste.

Namen individuacije ni nič drugega kot osvobajanje Sebstva iz napačnega ogrinjala persone, po drugi strani pa osvobajanje od sugestivnih moči nezavednih podob.[52]

48 Prav tam.

49 Prav tam in str. 7.

50 Psihološka definicija. Glej opombo št. 34.

51 K.G. Jung, O psihologiji nesvesnog, Individuacija. Odabrana dela K.G. Junga, II. Beograd 1977, 189-190.

52 n.d., 190-191.

Individuacija pomeni osvobajanje od svoje socialne vloge, od umetne osebnosti. Ker pa po drugi strani človeka obsedajo nezavedne podobe (arhetipi) - npr. čarovnik, junak, htonična mati itd.[53] - se mora izviti tako enemu kot drugemu. Oboje je namreč lažno, kolektivno, ne pa individualno.

Lahko se tudi (samo)odpovemo samemu sebi v korist neke zunanje vloge ali zaradi nekega namišljenega pomena. V prvem primeru se naše Sebstvo potegne v ozadje zaradi socialnega priznanja, v drugem primeru pa v dobro avtosugestivnega pomena neke arhetipične podobe. V obeh primerih, in to je tisto, prevaga kolektivno.[54]

Nezavedne slike, arhetipi, lahko človeka požro. Požre pa ga lahko tudi socialna vloga.

Identifikacija s socialno vlogo je lahko pogost vzrok nevroze.[55] Človek se namreč ne more nekaznovano odpovedati svoji naravi v korist neke umetne osebnosti. To zanemarjanje lastne narave vodi v vrsto nezavednih reakcij: muhavosti, afektov, strahov, prisilnih predstav, slabosti, napak.

Socialno »močan človek« je v »privatnem življenju« pogosto nebogljen otrok, ko mora obvladovati svoje občutke, njegova javna disciplina, ki jo zahteva tudi od drugih, pa doma žalostno propada. Njegov »profesionalni polet« ima v družini zelo melanholičen videz; njegova čista javna morala izgleda za masko zelo čudno - pa če že ne govorimo o dejanjih, lahko govorimo o fantazijah[56]. Žene takih ljudi bi lahko, kot pravi Jung, marsikaj povedale o njih. Kar se njegovega »nesebičnega altruizma« tiče, imajo njegovi otroci povsem drugo mišljenje.

(C.G. Jung je namreč posebej preučeval meščanski razred, še posebej ljudi v t.i. kriznih, srednjih letih.)

Navzven gre za igranje aktivne in močne vloge, navznoter pa se razvija slabost do nezavednega. Počasi začnejo prevladovati nerazpoloženja, čudi, plašljivost in tudi feminizirana seksualnost. Samo ena stvar je, ki se uspešno zoperstavlja sugestivni moči nezavednega: to so nesporne zunanje težave in nesreče (Kdor kaj več vé o nezavednem, bo za zunanjimi težavami zagledal isti obraz, ki ga je predhodno gledal od znotraj!). Notranja težava se preobrazi v zunanjo in navadno je zunanja težava in nesreča le neaktivna psihična problematika.[57]

Kot je znano, se ne da igrati »enostavnega življenja«, zato se tudi z oponašanjem ne da priti do neproblematičnega enostavnega življenja, prepuščenega usodi. Samo kdor je prisiljen na enostavno življenje, bo šel z zaprtimi očmi mimo vseh problemov, ker to, da bi jih videl, že presega njegove moči razumevanja. Kdor pa je sposoben videti Faustov problem[58], se mu izhod v »enostavno življenje« zapre. (H. Hesse, Stepni volk). Seveda ga nihče ne ovira, da bi se preselil na vas v dvosobno stanovanje, da bi »ril po vrtu in jedel surovo repo« (kot se je slikovito izrazil Jung[59]). Toda njegova duša se bo smejala tej ukani. Samo tisto, kar človek je, ima zdravilno moč. Regresivno vzpostavljanje persone je

53 D.J. Ovsec, Slovenski državni simboli, Slovenci in prihodnost, Ljubljana 1993, 237-238.

54 K.G. Jung, n.d., 189.

55 K.G. Jung, n.d., Anima i animus (podpoglavje), 211-212.

56 n.d., 211.

57 n.d., 211-212.

58 W. Goethe, Faust I, 6. scena, Ljubljana DZS, brez letnice.

59 K.G. Jung, n.d., 183.

življenjska možnost samo takrat, kadar je življenjski neuspeh posledica lastnega napuha in ošabnosti. Z zmanjšanjem osebnosti se človek vrne na tisto mero, ki mu pripada. V vsakem primeru pa resignacija in zmanjševanje samega sebe predstavljata izogibanja, ki se vzdržujejo z doživljenjskim nevrotičnim trpljenjem.

Z zavestnega aspekta določenega nevrotika njegovo stanje ne izgleda kot izogibanje, ampak prej kot nemoč, da bi rešil probleme. On je sam in v današnji (mestni) kulturi mu pride zelo malo ali nič naproti v pomoč; celo psihologija se mu zoperstavlja z reduktivnim razumevanjem. Njemu pa ne pride na misel, da lahko zdravniška teorija služi tudi temu, da potegne zdravnik svojo glavo iz zanke.[60]

Individuacija pomeni tudi boljše in popolnejše izpolnjevanje kolektivnih človekovih opredelitev. Ker pa upošteva tudi lastnosti individua, omogoča več možnosti tudi za socialni uspeh, kot pa če se osebne lastnosti zapostavljajo ali celo potiskajo.[61]

Individuacija torej pomeni postati posamezno bitje; in v kolikor individualnost razumemo kot našo najintimnejšo, poslednjo in neprimerljivo enkratnost postati svoje sebstvo (Selbst). Zaradi tega bi lahko individuacijo prevedli kot »samoostvaritev« ali kot »samoizpolnjenje«. Možna soznačnica je tudi »samorealizacija«.[62]

Za določene ljudi je individuacija nujna ne le kot terapija, ampak kot višji ideal, kot ideja o nečem najboljšem, kar se lahko stori. Hkrati moramo pripomniti, da je tudi predkrščanski ideal o božjem kraljestvu tisto, »kar je v vas«. V osnovi tega ideala se skriva ideja, da iz pravilnega moralnega stališča izhajajo pravilna dejanja in da ne more priti do poboljšanja sveta in njegovega ozdravljenja, če se ozdravljenje ne začne v individuumu. Drastično rečeno: Kdor sam živi v sirotnišnici in v dolgu, ta ne bo nikoli rešil socialnega problema.

Individuacija torej ni le pot, ki jo lahko spelje edino meščan, da bi rešil samega sebe, ampak je pot, ki lahko »odreši« mesto in ves svet s tem, da se vzpostavi s spremenjenim človekom vrsta novih odnosov na novih osnovah.

Individuacija širi človekovo zavest in samo široka zavest gre lahko v svet, ga sprejema in »osvaja«, se z njim povezuje. Seveda so to poti zahodne družbe, zahodne racionalne mentalitete. Na Vzhodu deluje »meščanstvo« drugače. Tam bi verjetno rekli, da je edina preverjena oblika samorealizacije (tu gre že za pojem spiritualne individuacije) - koliba z modrecem.

RAZLIKA MED INDIVIDUALIZMOM IN INDIVIDUACIJO

Pojmov kot sta individualizem in individuacija nikakor ne smemo zamenjevati, zato je potrebno poznati razliko med njima. Individualizem je namerno podajanje t.i. posebnosti posameznika (njegovih lastnosti) v nasprotju s kolektivnimi obvezami, oziri in dolžnostmi.[63] Individuacija pa v zvezi s tem pomeni boljše in popolnejše izpolnjevanje kolektivnih opredelitev človeka, kajti ob upoštevanju individuuma so možni tudi boljši socialni uspehi, kar se ne zgodi, če se osebne lastnosti zapostavljajo ali celo negirajo.

---

60 n.d., 183.

61 n.d., 189-190.

62 n.d., 189-190.

63 n.d., prav tam.

Propad našega meščanstva jasno kaže na to. Posameznik proti kolektivu v socializmu nič ne šteje, njegove posebne lastnosti ne samo, da niso zaželjene, ampak jih v družbi odločujoče skupine (od politike do univerze, na primer) zvečine sploh ne opazijo in razpoznajo. Enako jih ne razpoznajo slabo diferencirani posamezniki. Slednje je mogoče opaziti tudi na Zahodu, a v znatno manjši meri. Oboje je seveda, med drugim, pri nas vodilo v neizprosno negativno selekcijo (npr. pri izbiri kadrov).

MEŠČANSTVO IN PERSONA

K obravnavanemu spada tudi t.i. persona, ki smo jo večkrat omenjali, ne pa tudi razložili. Psihologija persone je lažje razumljiva, ker pač vsak ve, kaj pomeni npr. »zavzeti službeno pozo« ali »igrati družbeno vlogo«. S pomočjo persone želi človek izgledati kot »tisti« ali »tista«, ali se skriti za neko masko ali pa izdelati neko persono zato, da bi se zaščitil pred zunanjim svetom. Druga reč pa je razumljivo razložiti tiste subtilne notranje procese, ki s sugestivno silo zavzamejo zavest. Ta dejstva si lahko najbolje predstavljamo s pomočjo primerov raznih duševnih bolezni, ustvarjalnih inspiracij in religioznih spreobrnjenj.[64]

Persona je izvleček iz kolektivne psihe. To je maska, ki simulira individualnost in predstavlja kompromis o tem, »kako naj posameznik izgleda v družbi«. Torej prevzame neki status, akademski naziv, zastopa ustanovo in predstavlja to in ono. V odnosu do individualnosti je persona privid.

Persona je komplicirani sistem odnosov med individualno zavestjo in družbo, maska, ki po eni strani deluje tako, da bi imponirala in na druge napravila ugoden vtis, po drugi strani pa mora prikriti pravo naravo individuuma. Da je to drugo odveč, lahko trdi samo tisti, ki se s svojo persono identificira v tolikšni meri (kar sploh ni redek pojav), da samega sebe sploh ne pozna več. Da tisto prvo ni nujno, pa si lahko domišlja le človek, ki se ne zaveda prave narave svojih bližnjih.

Družba seveda pričakuje, da individuum čim bolj popolno igra svojo vlogo. Družba to zahteva kot neko vrsto garancije; vsak mora biti na svojem mestu, eden je čevljar, drugi pa pesnik. Ne pričakuje se, da bi eden bil oboje. To tudi ni priporočljivo, ker bi bilo skrajno neprijetno. Tak bi bil »drugačen« od ostalih, zaradi tega pa tudi ne povsem zanesljiv.[65]

MEŠČANSTVO JE MOČNO VPLIVALO NA RAZVOJ PSIHOLOGIJE

Zapletena struktura meščanske družbe je odsevala in odseva komplicirane medsebojne odnose. V okviru te družbe je šlo za toliko duhovne šole, kolikor jo nudi življenje s svojimi ideali ter vzponi in padci.

Ko so stvari postale tako zapletene, da vera s spovednico ni mogla več pomagati, se je pojavila psihologija, ali natančneje rečeno, pojavil se je povsem nov pogled na človeško psiho in s tem nova psihologija. Brez meščanske družbe in njenega načina življenja ne bi bilo določenih poglavij psihologije, ki pa so po mojem mnenju za to vedo bistvena.

64 n.d., 190-191.

65 n.d., Psihologija nesvesnog, Individuacija, 210.

Meščanske travme so omogočile pojav psihoanalize in njenega prvega predstavnika, ki po mojem ni bil po naključju Dunajčan, saj vemo, kaj je na prelomu stoletja Dunaj predstavljal v kulturnem in umetniškem smislu. Seveda imamo v mislih Siegmunda Freuda in njegove učence.

Freud je o tem zapisal naslednje: »Iz vrtincev svojih emocij rešujejo (umetniki, op.p.) najgloblje resnice, ki jim moramo mi drugi utreti pot, neprestano tipati po mučnih in težavnih negotovostih.«[66] Freud navaja, da se je veliko naučil od pisateljev, kot so bili Dostojevski, Ibsen, Shakespeare, Jensen, Schnitzler.[67] Zadnjega je poimenoval celo za svojega »dvojnika«. Seveda je bilo »odkritje« nezavednega v delih omenjenih piscev zgolj intuitivno, medtem ko Freudovo delo predstavlja znanstveno odkritje z dokazi in metodami preučevanja nezavednega psihičnega življenja, kot je npr. raziskovanje in razlaga sanj, nezavednih pomot v govorenju oziroma izražanju, opazovanje svobodnih asociacij itd. Vse to so potem nadgradili Freudovi učenci, med njimi C.G. Jung.

Psiha meščana se diferencira. Vse zelo pritiska na Ego; hoče duševno (tudi duhovno) in materialno uspešnost, zaradi tega pa seveda trpi njegova integriteta. Jasno pa je, da vedno obstaja veliko ljudi, ki zaradi svoje notorične nesposobnosti raje živijo v togih racionalnih sistemih kot v svobodi. Freud se je umetnosti še zelo čudil: »Niti najboljše biografije nam ne morejo odgovoriti na dve vprašanji, ki nas sploh lahko zanimata: ne morejo razsvetliti uganke čudežne nadarjenosti umetnikov niti nam ne pomagajo, da bi bolje dojeli vrednost in vpliv njihovih del. Analiza mora položiti orožje pred problemom pisatelja.«[68] Kasneje pa je le poudaril, da psihoanaliza vse to kljub vsemu, pomaga razumeti.

Visoka (meščanska) umetnost je vedno neko iskanje in poročanje o procesu razkrivanja osebnosti. Spomnimo se npr. Goethejevega Fausta. Tam gre za probleme že izdiferenciranega človeka. Ljudska umetnost pa prav zaradi kmečke kolektivne mentalitete ne more biti drugačna kot tradicionalna, krasilna in votivna. Kmet z nezavednim ne živi kakor meščan. Že razmerje med zavednim in nezavednim se pri kmečkem človeku in meščanu močno razlikuje. Koliko večja je šele razlika med kolektivnim nezavednim in individualnim nezavednim.

Meščanstvo je torej tista oblika populacije in njenega načina življenja, kjer so se ljudje lahko najbolj samorealizirali, samoizpolnili. Mesto kot poseben konglomerat »pojavov in oblik« je zahtevalo, da se ljudje psihično in tudi materialno (kulturno, civilizacijsko) diferencirajo oziroma enostavno - »psihično razvijejo«. Temu razvoju rečemo tudi duhovni razvoj, seveda pa ne moremo reči, da so se ljudje v mesto prišli duhovno razvijat kot v kakšen samostan ali ašram. Morda bi morali ves čas uporabljati izraz osebni razvoj.

Kako so stvari kar se razvoja psihe ali duše tiče zapletene, se vidi po tem, da je krščanstvo v Evropi prisotno že dva tisoč let, ampak se to v življenju ljudi prav nič ne vidi; nasprotno: vse kaže, da imamo ob starem poganstvu, ki je vedno živelo paralelno s krščanstvom, zdaj tudi že novo poganstvo. To »novo poganstvo« pozna vsa Evropa in tudi drugi deli sveta. Dobro ga poznamo tudi mi. Ljubljana kot glavno mesto naše države ga ima v primerjavi z drugimi slovenskimi kraji seveda največ. Pri nas je, vsaj zame, ta

66 Ž. Martinović, Psihoanaliza i književnost, Zbornik, Gornji Milanovac 1985, 14.

67 S. Frojd (Freud), Dostojevski i oceubistvo (1928), Novi Sad 1971, Odabrana dela, V, 237-259. Isti: Sumanost i snovi u »Gradivi« V. Jansena (1907), Novi Sad 1971, Odabrana dela V, 7-98. Isti: Autobiografija (1925), Novi Sad 1971, VIII.

68 S. Freud, Address delivered in the Goethe House (Frankfurt 1930). St. ed., vol. 21, London 1961, 208-212.

problem večji kot na Zahodu, ker je naša »meščanska« oziroma, bolje, mestna družba manj diferencirana, v vseh ozirih revnejša, revnejša v materialnem smislu in revnejša kar se tiče zahtev v načinu življenja. To je seveda posledica socializma in »lumpen-proletarizacije« družbe. Zato t.i. »novo poganstvo« enačim tudi s psihičnim barbarstvom.

V mnogih evropskih mestih (omejimo se le nanje) imamo oprviti s provincializmi raznih oblik in vrst in Ljubljana pri tem ne le, da ni izjema, ampak prej pravilo. Provincialni način življenja je diametralno nasproten velemestnemu in kako pri nas izgleda t.i. »mestno življenje« v večernih urah, ponoči, da o praznikih, sobotah in nedeljah ne govorim, vemo vsi. Enako velja tudi za medsebojne odnose. Vendar v našem zapisu namenoma ne bomo razpravljali o negativnih aspektih meščanstva oziroma mestnega življenja. Problemi provincializma, ozkosrčnosti, telebanskosti, neartikuliranosti, potrošniškega debilizma, važičarstva, opravljanja, vsakršne miselne destruktivnosti, neotesanosti, agresivnosti, cinizma, nihilizma, poganstva, »hohštaplerije« in »frakarstva« bodo obravnavani kdaj drugič.

Mesto je namreč še vedno, kar namenoma ponavljam, ker se mi zdi pomembno to neprestano ponavljati, najboljša možnost za kakršen koli napredek posameznika in vse nacije. Tu je vsa infrastruktura, tradicija, oblast ...; seveda pa tudi skušnjave, da skreneš. Zato ni naključje, da so v mestih včasih tako poudarjali disciplino. Obstaja celo izraz za to: »jahati na disciplini«. Hkrati so meščani izgrajevali tudi liberalizem. Vendar se lahko oboje izrodi. Zato ni čudno, da se je meščanov libido (življenjska energija) pogosto pretrgal, »zaskočil«. Jung je porabil, kot rečeno, ves arzenal svojega znanja in ves svoj čas, da bi reševal meščane, zlasti tiste srednjih let, ki imajo vedno največ problemov. Predstavljajmo si, kakšno delo bi ga čakalo v postmeščanskem socializmu kakšne Slovenije!

Meščani so imeli seveda magistrat, šole, bolnice, zavetišča, banke, sodišče, teater, trgovino, muzeje, galerije, kavarne, vojsko ... Vse to je bilo ustanovljeno zato, da bi s tem branili »privilegije«, ki jih je omogočila zgodovina (sto-in stoletni razvoj od plemstva do meščanstva). Stvari so sicer napravljene tako, da se človek, kot smo rekli, lahko razvija, vendar je to zelo naporno. Ko postane preveč naporno, gre meščan na počitnice, na vas. Napeti človek se danes še vedno dobro odpočije v materinskem kompleksu. Enako je veljalo za stare kralje. Ko je takšnega kralja kraljestvo utrudilo, je šel »ležat na ženske prsi«. Ni šel ne osvajat drugih kraljestev in se spet preverjat, ampak počivat na »maman kompleks«. Kje se danes odpočije moški? Pri dobri, razumevajoči ženski. Pri »mamici«.

Videli smo, vsaj upamo, da eksistira pomembna zveza med meščanstvom in med psihološko individuacijo. Če je psihološka individuacija nekaj, kar je priporočljivo za človeka (in ne more biti dvoma o tem, da je), je meščanstvo civilizacijsko priporočljiva forma za zahodnjaka, da iz sebe potegne kar največ. Seveda pa nikomur ne moremo reči: zdaj pa pojdi in začni z individuacijo. V največji meri jo povzroči, kot smo zapisali, osebna stiska, nuja. Če kmeta porine nekaj v bolezen ali nesrečo, se obrne »v kot«, v tradicijo, vero ali pa v vraže. V svoje tradicionalno »modroslovje«. Kmečki človek svoje težave rešuje kolektivno.

SKLEPNA MISEL

Za konec, ki ni pravi konec, saj stvari zaradi izjemno težke problematike ostajajo nedorečene in odprte, skušajmo že zapisano podati v zgoščeni obliki in zraven navreči še nekaj misli.

Kaj torej pomeni biti meščan? Meščan pomeni, po mojem, biti nase ponosen, toleranten, liberalen, demokratičen in kar je zelo pomembno, ekonomsko najmanj srednje stoječ. To omogoča namreč meščanski status. Ekonomska, ali recimo temu kar finančna neodvisnost, predstavlja meščanski fundament. Meščanstvo je srednji sloj in ne predstavlja ekstremne finančne moči; zato pa je krepko, solidno povprečje, ki omogoča (vsaj v pogojniku) mirno življenje, ekonomsko stabilnost in posledično, kar je upam razvidno iz nakazanega, ukvarjanje z duhom. S plemenitostjo. To naj bi bil (stari) meščanski ideal.

Meščan se loči od prebivalca mesta, kar se nam zdi posebno pomembno poudariti. Še posebej se seveda loči od proletarca. Tukaj ne gre, govorim pač iz izkušnje, za nikakršno namigovanje ali slabšalno pripombo, ampak za psihološko dejstvo. Proletarca ne zanima, če se izrazimo metaforično, kdo je direktor nacionalnega muzeja niti, kdo ima v operi glavno vlogo v Čarobni piščali. Pri njem gre vedno za osebe, ki iz kakršnegakoli razloga ni uspel najti lastnega individuuma.

Mesto premore najrazličnejše »iznajdbe«, ki stimulirajo duha. Omogoča timsko delo, možnost preverjanja, izmenjavo mnenj. Karkoli človek »iznajde«, »pogrunta«, lahko ponudi, plasira le v mestu. Izumitelj na vasi ostane izumitelj na vasi. Mestne iznajdbe so po drugi strani seveda tudi rezultat prisile; okolje pritiska na človeka z vsem mogočim, od zahtev do konkurence. Vse te (mestne) iznajdbe imajo svojo biološko-psihološko podlago in nastajajo tam, kjer so ljudje skoncentrirani.

Danes se meščanstvo kaže v globlji psihološki strukturi človeka, v globljih plasteh razvoja človeškega individuuma. Privilegijev za meščanstvo v meščanskem oziroma mestnem svetu ni več. Ne srednjeveških, ne novoveških. Družbene privilegije so dobili v zadnjih desetletjih razen (meščanskih) političnih simpatizerjev povsem drugi sloji mestnega prebivalstva. Privilegiji so bili (in žal še vedno so, čeprav iz drugačnih razlogov) povezani skoraj v celoti s t.i. negativno selekcijo, kar je simptom časov, ki ne presegajo demokratičnega liberalizma 19. st., seveda tudi socializma. Privilegiji v kapitalizmu so vezani na denar in z njim povezanim statusom, v socializmu pa je bilo to povezano s politično hierarhijo in vsem, kar iz tega izvira. Tukaj seveda ni prostora za meščansko diferenciacijo, individualizacijo in individuacijo. Zato je razumljivo, kot pravi S. Zweig, da je največja grožnja za meščane vrnitev med proletarce.[69] Pri nas in kjerkoli.

Mesto ustvarja državo, ustvarja narod. Vsak narod je odvisen od meščanstva.[70]

Pomen meščanstva je, kot smo že zapisali, večstranski. Posebno etnološko, kulturnozgodovinsko in psihološko obravnavo bi ne glede na pomanjkanje empirije zahtevala naša manjša in večja »provicialna« mesta, ki so še ne tako dolgo nazaj imela npr. vsaj v višjih slojih večinsko nemško prebivalstvo. Odnosi med nemškim prebivalstvom, nemškutarji ter slovensko govorečim prebivalstvom na eni strani, na drugi pa tudi med italijansko in madžarsko ter slovensko govorečimi zahtevajo spet posebno pozornost. Meščansko življenje 19. in 20. stoletja zahteva nove raziskave. Kljub vsemu je bilo marsikaj že narejeno. Z etnološke strani celo precej.

---

69 S. Zweig, Včerajšnji svet, Spomini Evropejca, Ljubljana 1958, 51.

70 Intervju z D.J. Ovsecem, »Če hočemo biti podobni Evropi, moramo razvijati svoje meščanstvo«. Slovenec, KP, 28.4.1994, 9-11.

Meščanstvo je, po mojem globokem prepričanju prihodnost Slovenije. Osamosvojitev Slovenije je potekala iz mesta. Če se hočemo individualizirati, moramo razvijati meščanskost. Če tega ne bomo storili, bomo ostali na kolektivističnem Balkanu.

Naj bo ta članek vzpodbuda za nove raziskovalce meščanskega življenja. Nadvse zanimiva bi bila tudi natančnejša študija (poleg mojih dosedanjih) o različnih aspektih ljubljanskega meščanstva ter meščanstva drugih slovenskih mest med obema vojnama, ko že lahko govorimo tudi o močnejši slovenski meščanski eliti.

Kot P.S. pa bi rad pripomnil tole: Karkoli se z Ljubljano in njenim prebivalstvom godi, je Ljubljana naše glavno mesto. Peter Sloterdijk je v hamburškem Zeit-Magazinu[71] leta 1994 zapisal, »da najboljša možna rešitev za določeno mesto pomeni, da bodo ljudje, ki bodo v njem živeli, imeli prav ta svoj kraj za tisti kraj na svetu, ki ga hočejo ohraniti v kakršnihkoli okoliščinah«. Po njegovem gre za to, da mesto dobi vlogo nove domovine.

Sam sem daljnjega leta 1979 na posvetovanju psihologov Slovenije[72] poročal med drugim o tem, da je genius loci tista krajevna posebnost, ki ločuje naše mesto od vseh drugih mest (poleg splošnega je bil govor o Ljubljani), ki mu daje identiteto, kar ga dela domačega prebivalcem, kar mu daje enkratnost. Arhitektura in mesto sta vedno že tu, ko stopamo v ta svet. Tu pa je tudi že življenjski slog mestnih prebivalcev[73], »meščanov« in »nemeščanov«. Upam, da so narekovaji jasni.

Mesto imamo. Meščanstvo še bo. Omenjeni avtor je v Zeit-Magazinu[74] zapisal tudi tole: »Če se peščica tradicionalistov ne bi tu in tam uprla razprodaji, danes ne bi prepoznali niti enega zgodovinskega tlorisa mestnega jedra«. In prav to je med drugim tisto, kar sem sam počel že pred dvema desetletjema (zlasti v sodelovanju z arhitekti) in kar imam sam, kljub, zdi se, nerazumevanju nekaterih, za etnološko aplikacijo določene problematike.

Meščanstvo destilira psiho. Zdi se, kot da spravi Ego v destilacijo in zahteva neštete frakcije.

Naj na koncu še enkrat zapišem, ponavljanja s tem v zvezi, kar vem iz lastnih izkušenj, ne more biti nikoli dovolj, da je meščanstvo edina preverjena realna oblika individuacije. Pri nas meščanstvo pravno ne predstavlja nobene kategorije več, torej ga teoretično ni več. Meščanstvo eksistira, kolikor ga je pač še uspelo preživeti, le še v fizični obliki in nekaterih (zasebnih) idejah.

DODATNA BIBLIOGRAFIJA

1. Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984.
2. Slavoj Žižek, Jezik, Ideologija, Slovenci, Ljubljana 1987.
3. Jose Ortega z Gasset, Upor množic, Ljubljana 1985.
4. Jože Trček, Medosebno komuniciranje in kontaktna kultura, Radovljica 1994.
5. Damjan J. Ovsec, O preučevanju ljubljanskega meščanstva in aplikaciji raziskav, ČZN, Nova vrsta 27, Let. 62, 1. zvez., Maribor 1991, 119-124.
6. Dunaj in Slovenci, ed. Darja Mihelič, Ljubljana 1994.
7. William M. Johnston, Avstrijski duh, Intelektualna i društvena povijest, (1848-1938), Zagreb 1993.

71 P. Sloterdijk, Zukunft Stadt, Zeit Magazin Hamburg, 10.6.1994, 20.

72 D.J. Ovsec, Pomen mestnega prostora nekoč in danes, Ljubljana 1980, 172.

73 n.d., 172.

74 n.d., 19.

8. Leonardo Benevolo, Die Geschichte der Stadt, Campus Verlag 1983.
9. Jürgen Habermas, Die Moderne - ein unvollendetes Projekt, Reclam Verlag 1990.
10. Hartmut Häusermann, Walter Siebel, New York - Strukturen einer Metropole, Edition Suhrkamp 1987.
11. Thilo Hilpert, Le Corbusiers Charta von Athen, Vieweg Verlag 1988.
12. Heinrich Klotz, Von der Urhütte zum Wolkenkratzer: Geschichte der gebauten Umwelt, Prestel Verlag 1991.
13. Georg Kronawitter, Rettet unsere Städte jetzt, Econ Verlag 1994.
14. Stanley Milgram, Das Erlebnnis der Grossstatd. Eine psychologische Analyse. Zeitschrift für Sozialpsychologie, H 1 1970, 142-152.
15. Gerhard Schweizer, Zaitbombe Stadt, Klett-Cotta 1991.

BESEDA O AVTORJU

Damjan J. Ovsec, etnolog in umetnostni zgodovinar, urednik poljudnoznanstvene revije Pionir (Gea) in več strokovnih revij. Od leta 1988 svobodni etnolog in publicist.

V zadnjem desetletju nadaljuje s preučevanjem ljubljanskega meščanstva in s poskusom formulacije psiholoških vidikov (zahodno) evropskega meščanstva. Predvsem se ukvarja z mitologijo, simbologijo, razvojem praznikov in njihovim duhovnim pomenom, psihologijo in interdisciplinarno povezavo lete z etnologijo, preučevanjem vraž, pa s primerjalnimi raziskavami krščanstva in vzhodnih religij.

Napisal je več sto strokovnih in poljudnoznanstvenih člankov ter uvodov v razne knjige, ker hoče tematiko, s katero se ukvarja, posredovati publiki. Prakticira aplikacijo etnologije in poljudne znanosti, zato veliko sodeluje z radiom in televizijo doma in v tujini ter institucijami, ki jih ta aplikacija zanima. Veliko predava. Knjige, ki jih je izdal: *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do 2. vojne* (1979), *Slovanska mitologija in verovanja* (1991), *Velika knjiga o praznikih in praznovanju, Praznovanja na Slovenskem in po svetu* (1992, 1993, 1994).

ABOUT THE AUTHOR

Damjan J. Ovsec is an ethnologist and art historian, editor of a scientific magazine for the general public Pionir (now Gea) and various scientific periodicals. He has been a free-lance ethnologist and journalist since 1988.

During the last decade he has continued his study of the Ljubljana middle class and sought to formulate the psychological aspects of (West-)European bourgeoisie. His main interest, however, goes to mythology, symbology, the evolution of holidays and their spiritual meaning, psychology and its interdisciplinary connection with ethnology, the study of superstition, and the comparative research of christianity and the religions of the East.

Damjan J. Ovsec has written several hundreds of specialist and popular scientific articles and introductions to various books because he wishes to communicate the themes he deals with to the general public. He engages in applied ethnology and popular science, collaborating extensively radio and television stations at home and abroad, and with those institutions which are interested in such applications. He also frequently holds lectures.

Damjan J. Ovsec has published the following works: Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do začetka 20. stoletja (1979, *An outline of social life in Ljubljana from the early 20th century to the Second World War.*), Slovanska mitologija in verovanja (1991, *Slav mythology and beliefs*), Velika knjiga o praznikih in praznovanju, Praznovanje na Slovenskem in po svetu (1992, 1993,1994, *A comprehensive guide to holidays and how they are celebrated, Holidays in Slovenia and across the world).*

SUMMARY

ON THE MIDDLE CLASS AS A HISTORICAL, ETHNOLOGICAL AND, ABOVE ALL, PSYCHOLOGICAL CONCEPT.

AN INTERDISCIPLINARY INTERPRETATION.

The town is actually the biography of the human race.
It is the object of nature and the subject of culture.
Clause Levy-Strauss

The article is concerned with a difficult and complex issue to which little attention has been devoted in Slovenia. When studied at all, research was limited to but some aspects of the bourgeoisie and its way of living, completely ignoring its psychological aspect and without ever making an attempt to formulate conclusions about what the bourgeois and bourgeoisie really are. Such absence of clear concepts even led to the failure to distinguish between the real bourgeoisie and the other urban population, an error which was not beyond some researchers either.

The main credit for the study of the middle class (especially in this century) goes to ethnologists who besides other issues also studied social life (though not only of the middle class) in Ljubljana, Maribor and Celje. Other disciplines, especially (cultural) history, also made their contribution, but their research efforts focused on urban issues, the evolution of towns and their inhabitants and not on the bourgeoisie proper.

In the past, the highest level of social differentiation in psychological - though not in material - terms between the Slovenes was reached with the appearance of the middle class and its development in spite of quite specific characteristics. At first there was only a German elite, German-speaking authorities and administration, but even before the disintegration of the Austro-Hungarian monarchy there were Slovene mayors and Slovene authorities; and there were, of course, also would-be Germans among the Slovene inhabitants. The heyday of the Slovene bourgeoisie were the thirties of this century, a few years prior to the Second World War. This peak would certainly have been surpassed and further developed if the socialist revolution had not occurred. It is common knowledge that socialism considered the middle classes (the bourgeoisie) to be the most dangerous class enemy and the regime made sure that "proper" action was taken against it. The middle class and so-called bourgeois values were first declared undesirable, then shelved, and in the course of time almost completely obliterated. This brought about a situation in which the old values were gone and new ones had not been created (yet). Nowadays, even if we wanted to create new values, we actually would not know how to do it.

The author then describes the historical evolution of the Slovene towns and bourgeoisie. The Slovene word for town is "mesto" and its original meaning corresponds to that of the German words Statt/Stätte, i.e. "place", suggesting that the West Slavs and Slovenes became acquainted with the town as a new form of settlement in their West-European neighbourhood. The South and East Slavs, on the other hand, use either the word "grad", i.e. a castle or fortress, or the Hungarian expressions vár/város. The author then tackles the relation between the concepts of bourgeoisie and town since the towns

gave birth to everything we call civilisation: the script, laws, science, art. In a word, everything that is beyond mere survival was discovered in towns.

However, as soon as mere survival is secured individuation starts. The core of the article is therefore devoted to the bourgeoisie and its psyche. It bases on the author's thesis that the middle class represents the only proven real form of individuation.

After describing the differences between towns and villages, town and country people, the author reaches the key part of his discussion in delineating the parallels between psychological individuation and the bourgeoisie.

The middle class is characterized by three "i"s : the individual, individualism and individuation. It is the most suitable social category because it forces people into a psychological development process which, after C.G.Jung, is called individuation. Towns generate a competition of minds, and thus enable, among other things, the individuation process of the individual. The author then explains the meaning of these Jungian concepts and how they function in an urban environment. It should however be mentioned that C.G. Jung himself did not engage in the study of the bourgeoisie as such, but devoted his life to healing individuals, especially those suffering from the so-called crisis of the middle-aged. The author explains the difference between individualism and individuation, the role of the so-called persona which plays an important part in the life of the middle class; he then deals with those psychological phenomena which, though of an offensive nature, are the very elements constituting a bourgeois and his class. These phenomena are so-called bourgeois narcissism (which provides the essential dynamism), bourgeois nervosity (a phenomenological nervosity, the "sister of narcissism" which makes man creative) and bourgeois suffering (which causes differentiation).

It is important to keep in mind that bourgeois norms, in their psychological sense, have always been liberal whereas those of the nobility were conservative (the nobles preferred to be "heathens" in secret while supporting the Church in public; the bourgeoisie, on the other hand, had the courage to be "heathen" in public life as well); the norms of the peasants, finally, have always been traditional and as such conservative.

The author then looks into the middle class influence on the evolution of psychology which developed mainly thanks to Freud and his followers.

A bourgeois has to face so many verbal and non-verbal communication in the course of one year, that he runs out of energy and has to go to the countryside to recover in an environment (with collective norms) where the "maternal complex" of good old Mum rules. In a village the maternal principle dominates, in a town the paternal one. The town certainly is the verbalization of democratic aggressiveness.

A town's demands on man are extremely ambivalent and require very differentiated emotional responses of him. Though his nervosity may inhibit the inhabitant of a town, it is of essential importance. In the countryside, for instance, nobody cares who is going to be elected dean of the university. Nervosity is an inherent part of a bourgeois person. His very own complex is the fear not to do well enough in the eyes of others.

Nowadays, the bourgeois phenomenon reveals itself through the deeper psychological structure of man and through the deeper layers of a individual's development. However, in a bourgeois world there can be no privileges, neither medieval not contemporary ones, for the bourgeois.

RÉSUMÉ

A PROPOS DE LA BOURGEOISIE EN TANT QUE CONCEPT HISTORIQUE, ETHNOLOGIQUE ET, SURTOUT, PSYCHOLOGIQUE

L'INTERPRÉTATION INTERDISCIPLINAIRE

La ville est, à proprement parler, la biographie de la race humaine.
Elle est objet naturel et sujet culturel.

Claude Levy-Strauss

L'étude traite d'une problématique complexe qui, en Slovénie, n'a pas suscité beaucoup d'intérêt auprès des chercheurs, cet intérêt restant dans tout limité à quelques aspects de l'étude de la bourgeoisie et de sa façon de vivre, tandis que l'aspect psychologique et la recherche des définitions sur ce que, en effet, le bourgeois et la bourgeoisie sont, étaient négligés. La conception floue de ce sujet a même abouti à une identification tout à fait erronée, que nous pouvons trouver chez certains chercheurs, des véritables bourgeois aux autres habitants de la ville.

Dans l'intérêt croissant porté à l'étude de la bourgeoisie (en particulier de la bourgeoisie de ce siècle) le plus grand mérite revient aux ethnologues - qui, entre autres questions, ont particulièrement étudié la vie sociale (et non seulement bourgeoise) à Ljubljana, Maribor, Celje - et, dans une moindre mesure, à d'autres scientifiques, en particulier aux historiens (de la culture), quoique ces recherches aient été plutôt limitées à la problématique des villes, de leur développement et de leurs habitants, touchant moins la bourgeoisie elle-même.

Pourtant, pour les Slovènes la plus forte différenciation au niveau psychologique (si ce n'était déjà pas vrai au niveau matériel) s'était aussi réalisée avec l'avènement de la bourgeoisie, sans égard à quelques traits particuliers de son évolution (élite allemande, autorités et fonctionnaires qui - à l'exception des maires slovènes et autres autorités slovènes - étaient de langue allemande, ceci même immédiatement avant la chute de la monarchie austro-hongroise, et, bien sûr, population allemande - "nemskutarji" - mêlée à la population slovène). Notre apogée bourgeoise, nous l'avons atteinte dans les années 30 de ce siècle, immédiatement avant la 2ème guerre mondiale. Nous aurions sans doute dépassée ce stade et parachevée cette progression, si la révolution socialiste n'avait pas surgi. Il est de notoriété universelle que le socialisme reconnut dans la bourgeoisie le plus grand ennemi de la classe ouvrière et prit consciemment, conformément à cela, des mesures contre elle. La bourgeoisie et ce qu'on appelle les valeurs bourgeoises ont d'abord été considérées comme inopportunes avant d'être mises de côté et, petit à petit, pratiquement anéanties. Les vieilles valeurs furent donc à peu près ruinées, tandis qu'on n'en créait pas de nouvelles. Aujourd'hui, même si on le voulait, on ne sait plus, au fond, créer de valeurs.

Plus loin, l'auteur nous décrit le développement des villes slovènes et de la bourgeoisie à travers l'histoire (c'est que le mot slovène "mesto" (la ville) est similaire au mot allemand "Statt, Stätte" qui veut dire "lieu", ce qui nous montre que, pour les Slaves

de l'Ouest et les Slovènes, les premières villes qu'ils ont connues étaient des agglomérations d'un noveau genre dans le voisinage ouest-européen. Cela les distingue des Slaves du Sud et de l'Est qui, pour dire la ville, utilisent l'expression "grad" (château), c'est à dire fortification, ou bien les expressions hongroises "vàr, vàros". Plus loin, il est question du concept "bourgeoisie - ville", puisque la ville a été le point de départ pour tout ce que nous appellons la civilisation. En effet l'écriture, les lois, la science, l'art, - bref, tout ce qui dépasse le cadre de la simple survie a été l'invention de la ville.

Là où s'arrête la simple survie, commence l'individuation. Et la partie centrale de cette étude touche la bourgeoisie et sa psyché. L'auteur avance la thèse que la bourgeoisie est la seule forme réelle d'individuation qui soit verifiée.

Suit la description des différences entre la ville et le village, entre le bourgeois et le villageois; ensuite l'auteur passe à la partie clef de son étude où il expose les parallèles entre l'individuation psychologique et la bourgeoisie.

La bourgeoisie est déterminée par les trois "i": individu, individualisme, individuation. La bourgeoisie représente la catégorie sociale et l'ordre social les plus adéquats pour que l'homme puisse se forcer à accomplir le procès d'évolution psychologique que, d'après C. G. Jung, nous appelons l'individuation. En ville il y a une émulation des esprits qui, entre autre, permet les procès d'individuation de chaque être en particulier. L'auteur nous explique ensuite ce que signifient les concepts jungiens mentionnés, ou bien comment ils fonctionnent en ville. Il convient pourtant d'ajouter que C. G. Jung ne s'occupait pas, lui-même, de l'étude de la bourgeoisie en tant que telle, mais qu'il consacra sa vie au traitement des individus, en particulier des individus pris dans ce que nous appelons la crise de l'âge mûr. Dans la suite de son étude, l'auteur nous décrit la différence entre l'individualisme et l'individuation, le rôle de ce qu'on appelle la personne et qui occupe une place importante dans la vie bourgeoise; ensuite il traite des phénomènes psychologiques qui - bien que désagréables - représentent ce qui constitue le bourgeois et la bourgeoisie. Il s'agit de ce qu'on appelle le narcissisme bourgeois (qui fournit la dynamique nécessaire), la nervosité bourgeoise (il s'agit de la névrose phénoménologique, "la soeur du narcissisme", qui pousse l'homme à la créativité), et la souffrance bourgeoise (qui suscite la différenciation).

Etant donné tout cela, il est d'une grande importance que, dans le sens psychologique, les normes bourgeoises aient toujours été libérales, tandis que les normes aristocrates étaient conservatrices (officieusement, l'aristocratie était "païenne", tandis que, publiquement, elle soutenait l'église; au contraire, la bourgeoisie avait l'audace d'être païenne jusque dans la vie publique); à côté d'elles, les normes paysannes étaient traditionnelles, donc, également, conservatrices.

Tout au long de l'année, un bourgeois vit des communications verbales et non-verbales tellement nombreuses qu'au bout du compte il manque d'énergie; par suite, il lui est nécessaire de partir à la campagne pour y prendre du repos dans un milieu régi par les normes de la collectivité, en une sorte de "complexe maternel" de la bonne vieille maman. C'est que règne à la campagne le principe maternel, tandis qu'à la ville règne le principe paternel. En tout cas, la ville est une verbalisation de l'agressivité démocratique.

Vis-à-vis de l'homme, la ville a des exigences expressement ambivalentes; c'est pourquoi elle demande une fonction de sentiment bien différentiée. La nervosité inhibe le bourgeois, elle est pourtant absolument nécessaire. A la campagne personne ne s'intéresse, par exemple, à la question de savoir qui sera nommé recteur de l'université.

La nervosité est toujours déjà inclue dans le bourgeois. Un de ses complexes est sans doute la peur de ne pas paraître assez bon aux yeux des autres.

Pour des raisons mentionnées ou non-mentionnées, la bourgeoisie eut une influence sur le développement de la psychologie, élaborée surtout par Freud et ses disciples.

A présent, la bourgeoisie se manifeste dans la structure psychologique profonde de l'homme, dans les couches profondes de l'évolution de l'homme en tant qu'individu. Dans le monde bourgeois il n'y a, évidemment, plus de privilèges pour les bourgeois. Ni les privilèges du moyen-âge, ni ceux des temps modernes.